İSRA

﴿١٧﴾ سُورَةُ الْاِسْرَآءِ

İsrâ sûresi Mekkiyyedir. Ebû Hayyanın nakline göre sahibül'gunyan «bilicma'» demiştir. Ancak «

وَقُلْ جَآءَ الْحَقُّ

» âyetinden «

وَاِنْ كَادُوا لَيَفْتِنُونَكَ

» âyetine kadar sekiz âyetin

müstesnâ olarak Medinede nâzil olduğu da katâdeden merviydir. Ba'zıları da bunu «

﴿وَاِنْ كَادُوا لَيَفْتِنُونَكَ الخ﴾. ﴿وَاِنْ كَادُوا لَيَسْتَفِزُّونَكَ﴾

» âyetleri olmak üzere iki âyet diye İbni Abbastan rivayet etmiştir. Bunlardan başka bir de «

وَاِذْ قُلْنَا لَكَ اِنَّ رَبَّكَ اَحَاطَ بِالنَّاسِ وَمَا جَعَلْنَا الرُّءْيَا الخ

» âyetinin dahi Medenî olduğunu söyleyenler olmuştur.

Âyetleri - Kûfiyyun ta'dâdında yüz on bir, diğerlerinde yüz ondur.

Kelimeleri - Bin beş yüz altmış üçtür.

Harfleri - Altı bin dört yüz altmış.

Fasılası - ر ۱۰ harfleridir.(ر) yalnız birinci İsrâ âyetindedir. Bununla « هُوَالسَّمِيعُ الْبَصِيرُ » kasrı gibi İsrânın yalnız mazheriyyeti Muhammediyyede vakı' olmuş mümtaz bir âyet olduğuna işaret edilmiş oluyor.

Bu Sûreye «Sübhan» veya Sûrei «Beni İsraîl» dahi denilir.

İSRÂ. hüdâ vezninde «Sürâ» dan if'aldir. Sürâ, mesrâ, sirayet, gerek piyade gerek süvarî olsun gece yürüyüşü demektir. İsrâ da öyledir. Ancak burada olduğu gibi ta'diyesi halinde yürütmek demek olur.

Bu Sûrenin Sûrei «Nahıl» hatimesine münasebeti vücuh iledir. Evvelâ; onun sonunda « اِنَّ اللّٰهَ مَعَ الَّذِينَ اتَّقَوْا وَالَّذِينَ هُمْ مُحْسِنُونَ » âyeti ile bu Sûrenin evvelindeki münasebet irâe ile isbat ve tavzıhidir. Saniyen; daha evvelki « وَاصْبِرْ وَمَا صَبْرُكَ اِلَّا بِاللّٰهِ وَلَا تَحْزَنْ عَلَيْهِمْ وَلَا تَكُ فِى ضَيْقٍ

«مِمَّا يَمْكُرُونَ

sh:»3141

âyetile münasebeti vardır. Zira nakledildiğine göre: « سُبْحَانَ الَّذِى اَسْرٰى بِعَبْدِه » nin sebebi nüzulü şudur: Resulullah İsrâyi Kureyş ânlattı, onlar bunu şiddetli bir şematet ile tekzib ettiler. Ve binaenaleyh Allah tealâ Resulünü tasdıkan bunu inzal buyurdu. Salisen; biraz evvelinde Hazreti İbrahim medhedilip « ثُمَّ اَوْحَيْنَآ اِلَيْكَ اَنِ اتَّبِعْ مِلَّةَ اِبْرٰهِيمَ حَنِيفًا » buyurulmuş olmakla milleti İbrahime ittiba' emrinden mertebei Muhammedînin mertebei İbrahimden madun olması gibi bir ma'nâ tevehhüm olunmamak için bu Sûre, makamı Muhammedînin yüksekliğini gösteren bir âyetle başlamış ve ilersinde « عَسٰٓى اَنْ يَبْعَثَكَ رَبُّكَ مَقَامًا مَحْمُودًا » âyitile bu ma'nâ daha ziyade yükseltilerek tasrih olunmuştur. Rabian; orada ahkâm ve ahvali Yehûde işaret ve Eshabı sebtin ıhtilâfına taarruz olunduğu gibi burada da Beni İsraîlin mukadderatı zikrolunmuş ve bu mukadderatın kendilerinin ihsan ve isaelerile alâkadar olduğu anlatılarak « اِنَّ اللّٰهَ مَعَ الَّذِينَ اتَّقَوْا وَالَّذِينَ هُمْ مُحْسِنُونَ » hatimesini aksi noktai nazarından da bir misali tavzıh verilmiştir. Bu münasebetle onların fesadı yüzünden ve mes'uliyyetleri

noktai nazarından Mescidi Aksânın tahribi kıssası zikrolunacağından Sûrenin evvelinde İsrâ vak'ası tasdır olunarak rikâbı Muhammedînin şerefi hulûlile o tahribin cebr-ü telâfisi ma'nâsına işaret buyurulmuştur.

Şöyle ki

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

﴿١﴾ سُبْحَانَ الَّذَى اَسْرٰى بِعَبْدِهِ لَيْلًا مِنَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ اِلَى الْمَسْجِدِ الْاَقْصَاالَّذِى بَارَكْنَا حَوْلَهُ لِنُرِيَهُ مِنْ اٰيَاتِنَا اِنَّهُ هُوَالسَّمِيعُ الْبَصِيرُ﴾

sh:»3142

Meali Şerifi

Tenzih o Sübhana ki kulunu bir gece Mescidiharamdan o havalisini mübarek kıldığımız Mescidi Aksâya isrâ buyurdu ona âyetlerimizden gösterelim diye, hakıkat bu: odur o işiden gören 1

1. ﴿سُبْحَانَ الَّذِى﴾ Tesbih ona ki - tesbihin iştikakı ve ma'nâsı hakkında Sûrei Bakarede söz geçmişti. Sahib Keşşaf der ki « سُبْحَانَ » tesbiha alemdir, recüle Osman gibi. Mansub olması da ızharı metruk bir fi'li muzmer iledir ki takdiri: « أُسَبِّحُ اللّٰهَ سُبْحَانَ » dir, sonra sübhan fiil yerine konmuş ve makamını tutmuştur. Ve Allah düşmanlarının ona nisbet eyledikleri kabayihin cemiisinden tenzihi beliga delâlet etmektedir اهـ. Sûrei Nurda da demiştir ki «bunda asıl, acaib bir sun'u ilâhî görüldüğü zaman Allaha tesbih olunmaktadır. Sonradan her teaccub olunanda isti'mal bile edilmiştir اهـ. Demek ki asıl ma'nâsı tesbih, tenzihi beliğdir. Bununla beraber makamı taacübde kullanılır. Ba'zıları bu surette tesbih ma'nâsının sakıt olacağını zannetmişlerse de doğru değildir. Zira asıl, taaccüb üzerine tesbihtir, Maamafih « سُبْحَانَ » in Osman gibi ismi alem olmasına ilişenler ve alemiyyetini izafet halinin gayrisine tahsıs etmek istiyenler olmuştur. Onun için Kazı Beyzavî « اِسْمٌ لِلتَّسْبِيحِ » demekle iktifa etmiştir. Netekim İbni Cerir de « اِسْمٌ وُضِعَ مَوْضِعَ الْمَصْدَرِ فَنُصِبَ لِوُقُوعِهِ مَوْقِعَهُ » demiştir. Kamus sahibi Besairde der ki: tesbih, Allahı takdis demek olub sebahadan me'huzdur. Allaha ıbadette sür'at eylemek ma'nâsında isti'mal olunup ba'dehu kavlî ve fi'lî ıbadatta ta'mim olunmuştur. Sübhane lâfzı da fil'asıl gufran gibi masdardır, ba'dehu tesbihte alem olmuştur, masdar olarak dahi istimal olunur اهـ. Lâkin çokları bunun masdar olduğunu kabul etmiyerek sahib kamusu tahtıe etmişlerdir. Zira tesbih filinin sülâsîsi

müsta'mel değildir. Ve onun içindir ki masdar mevzı'ına konmuş isim denilmiştir. Ancak sorulmak

sh:»3143

lâzım gelir ki bunun mevzı'ına konduğu masdar nedir? Tesbih masdarı tenzih ve takdis gibi tefıldir. Bunda tesbih olunan Allah tealânın vasfı ise nezahat ve kudsiyyet gibi lâzım bir ma'nâ olmak yaraşır. Binaenaleyh Ebussuudun da naklettiği vechile burada « سُبْحَانَ » yi tenzih ile değil « تَنَزَّهَ اللّٰهُ بِذَاتِهِ وَتَعَالَى » diye tenezzüh ile tefsir daha ma'nâlıdır. Demek ki subhan, tesbihin sülâsî masdarı değil ise o makama vazolunmuş bir isimdir ki Allah tealânın nezahat ve kudsiyyeti zatiyyesini ifade eder. Biz buna subhaniyyet veya subbuhiyyet diyebiliriz. Çünkü subhan esmai husnadan da olur. Gerçi tesbih masdarı mebni lilmeful olarak hasıliyle tefsir olunursa ya'ni münezzehiyyet ma'nâsına hamledilirse bu ma'nâya yaklaşırsa da nezaheti zatiyyede nassolmıyacağı için aynı değildir. Tesbih « سُبْحَانَ اللّٰهِ » dan me'huzdur. Ve « سُبْحَانَ » ın faıline muzaf olması daha zahirdir. Mukadder fı-li makamına göre takdir olunur. Netekim « سُبْحَانَ اللّٰهِ حِينَ تُمْسُونَ وَحِينَ تُصْبِحُونَ » âyeti « سَبِّحُوا اللّٰهَ سُبْحَانَ » ma'nâsile emir ifade eder.

Hazreti Peygamberden rivayet olunan bir haberde « لَاَحْرَقَتْ سُبْحَاتُ وَجْهِهِ » varid olmuştur ki bunu ba'zıları Allah tealânın envari vechi, cemali, ba'zıları da «celâl ve azameti ile tefsir eylemişlerdir. Maamafih bunda da zahir olan «sübhaniyyet tecelliyatı» demek olmasıdır. Bahsimizle alâkadar olan bu hadîs İbni Esirin nihayede nakline göre şöyledir: «

قَالَ جِبْرِيلُ عَلَيْهِ السَّلَامُ اِنَّ لِلّٰهِ دُونَ الْعَرْشِ سَبْعِينَ حِجَابًا لَوْ دَنَوْنَا مِنْ اَحَدِهَا لَاَحْرَقَتْنَا سُبْحَاتُ وَجْهِ رَبِّنَا » ya'ni Cibrîl aleyhisselâm dedi ki Allahın dunelarş yetmiş hicabı vardır. Biz, birine yaklaşsak rabbımızın sübühatı vechi bizi yakıverirdi».

Diğer bir hadîsde «

حِجَابُهُ النُّورُ اَوِالنَّارُ لَوْ كَشَفَهُ لَاَحْرَقَتْ سُبْحَاتُ وَجْهِهِ كُلَّ شَيْءٍ اَدْرَكَهُ بَصَرُهُ » ya'ni; hicabı nur ve yanardır, onu açsa sübühatı vechi gözü ilişen her şeyi yakıverirdi اهـ. Netekim «

«فَلَمَّا تَجَلّٰى رَبُّهُ لِلْجَبَلِ جَعَلَهُ دَكًّا وَخَرَّ مُوسٰى صَعِقًا

Sonra bu sûrenin böyle beliğ ve yüksek bir tesbih ve

sh:»3144

tenzih ile başlaması maba'dinde zikrolunacak ef'ali acîbenin ehemmiyyeti ile alâkadardır. Bunda evvelâ; muhayyirülukul olan isra harikasını tebcil ve onu tasdık için kulûbün tasfiyesini temhid ve makamın nezaketi hasebile teşbih tevehhümatından umumiyyetle ictinabı ıhtar vardır. Saniyen onu mümkin görmiyen münkirlere karşı Allah tealânın sıfatı noksandan münezzeh bulunduğunu ve binaenaleyh aciz ve kizib gibi şâibelerden uzak olduğunu beyan ile kudret ve ihsanının azamet ve ulviyyetini i'lân vardır. Salisen zikri âti mescidi aksanın tahribi hadisesi dolayısıle de bu tenzihin bir ehemmiyyeti mahsusası vardır. Rabian sureti umumiyyede bu sûre mazmununun nezaheti ilâhiyye ile alâkasına tenbih vardır.

Evet o, öyle bir sübhandır ki ﴿اَسْرٰى بِعَبْدِه﴾ abdini - ona ıbadetle mümtaz olan ma'lûm has kulunu, ya'ni Muhammed Mustafa sallallahü aleyhi vesellemi ﴿لَيْلًا﴾ geceleyin - ya'ni bir gecenin mikdari yesirinde ﴿مِنَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ﴾ Mescidi haramdan - Mescidi haram Kâ'beyi muhıt olan ve Haremi şerif denilen mesciddir. Bunun muhıtı de hududi mahsusasına kadar Haremdir. O

haremi şerif içinden veya muhıtından ﴿اِلَى الْمَسْجِدِ الْاَقْصَا﴾ Mescidi aksaya - ki beytülmakdistir - ısra etti. ﴿الَّذِى﴾ o Mescidi aksa ki ﴿بَارَكْنَا حَوْلَهُ﴾ havalîsini mubarek kıldık - ya'ni çevresini din-ü Dünya berekâtiyle bereketlemiştik. Çünkü Musâ aleyhisselâmdan Isâ aleyhisselâma kadar vahiy mehbıtı Enbiya ıbadetgâhı olmuş, hem de enhar ve eşcar, ezhar ve esmar ile donanmış idi. Bu kerre de şerefi isra ile mubareklendi.

MESCİDİ aksâ Kudüsteki «beytülmakdis» tir. Netekim isra hadîsinde de «Buraka bindim beytülmakdise vardım»

sh:»3145

diye varid olmuştur. Bunun havli de Kudüs ve civarı demek olur. Şifai şerîf şerhinde Aliyyülkarî Dülcîden naklen şöyle bir hadîs nakleder: «

بَارَكَ اللّٰهُ فِيمَا بَيْنَ الْعَرِيشِ وَالْفُرَاتِ وَخَصَّ فِلِسْطِينَ بِالتَّقْدِيسِ

» Allah, Ariş ile Furat mabeynini mubarek kılmış ve bilhassa Filestını takdis eylemiştir.

Görülüyor ki âyetin bu noktasında gıyabından tekellüme iltifat vakı olmuş ve bu iltifat ile hikmeti isra şöyle beyan buyurulmuştur:

﴿لِنُرِيَهُ مِنْ اٰيَاتِنَا﴾ İsrâ ettik ki ona âyetlerimizden gösterelim için - ya'ni acaibatı azîmemizden göstereceğimizi göstermek, Mi'raca çıkarmak için «

لَقَدْ رَاٰى مِنْ اٰيَاتِ رَبِّهِ الْكُبْرٰى» Buharî ve saire de rivâyâtı sahiha ile rivayet olunduğu üzere aleyhissalâtü vesselâm Bürak ile Beytülmakside vardıktan sonra Sahradan Semaya uruc ettirildi, her birinde Enbiyadan biriyle görüştü, nice nice Melekler gördü. Cennet ve Cehennemin ahvaline muttalı' oldu, Sidrei müntehayı geçti, melekûti ilâhiyyeden bir çok acaibat müşahede etti («والنجم» Sûresine bak). Nihayet beş vakıt namazın farzıyyeti emriyle aynı gecede avdet eyledi sabahleyin mescidi çıkıb Kureyşe haber verdi, taaccüb ve inkârdan kimi el çırpıyor kimi elini başına koyuyordu, iyman etmiş olanlardan ba'zıları dönüp irtidad etti, bir takım rical Ebûbekre koştular «eğer o, bunu söylediyse şüphesiz doğrudur» dedi, «onu buna karşı da mı tasdık ediyorsunuz?» dediler, o da «ben onu bundan eb'adinde tasdık ediyorum, sabah akşam Semâ haberini ya'ni nübüvvetini tasdık ediyorum» dedi. Bunun üzerine sıddık tesmiye edildi. Kavmın içinde Beytülmakdisi o zamanki haliyle bilenler vardı. Bunlar onun evsaf-ü ahvaline müteallık sualler sordular ta'rifini istediler derhal Resulullaha Beytülmakdis tecelli ettirildi

binaenaleyh ona bakıp tavsıf ediyordu. Gerçi tavsıfında isabet etti dediler, sonra

sh:»3146

Haydi bakalım bizim kerbanı haber ver o, bizce daha mühimdir, onlardan bir şey'e rast geldin mi? Dediler. «Evet, Fülanların kârbanına rast geldim, «Revha» da idi. Bir deve yitirmişler arıyorlardı, yüklerinde bir su kadehi vardı. Susadım onu alıp su içtim ve yine kemakân yerine koydum, geldiklerinde sorun bakalım kadehte suyu bulmuşlar mı? buyurdu, bu da diğer bir âyettir dediler, sonra adedlerini, yüklerini, hey'etlerini sordular. Bu kerre de kârban temessül ettiriliverdi ve sorduklarının hepsini haber verdi ve buyurdu ki «içlerinde falan ve filân, önde «bir Cemeli evrak» ya'ni karamtık beyaz bir deve üzerinde dikilmiş iki harar olduğu halde filân günü tulû'ı Şems ile beraber gelirler». Binaenaleyh bu da diğer bir âyettir dediler ve o gün bir hızla Seniyyeye doğru çıktılar, Güneş ne zaman doğacak da onu yalan çıkaracağız diye bakıyorlardı, derken içlerinden falan ve filân da var, tıpkı dediği gibi» dedi. Böyle iken yine iyman etmediler de « هٰذَا سِحْرٌ مُبِينٌ » dediler. (Mi'racın tafsılâtı için Kütübi ehadise müraceat oluna.).

Ba'zıları urucun da «Bürak» üzerinde cereyân ettiğini söylemişler ise de tahkıkı Mescidi Aksaya kadar

isrâ Bürak ile olmuş ba'dehu Mi'rac - asansör - kurulmuştur. Ebi Saıdi Hudrîden, radıyallahü anh, rivayet olunduğu üzere Resulullah buyurmuştur ki «Beytülmakdiste olandan fariğ olduğumda Mı'rac getirildi ki ben ondan güzel bir şey görmedim ve o, odur ki meyyitiniz ihtizar vaktında gözlerini ona diker, sahibim beni onun içinde tâ kapılardan bir kapıya müntehî oluncıya kadar çıkardı ki ona « بَابُ الْحَفَظَةِ » denilir. اهـ. Hafaza kapısı Semâ muhafızlarının beklediği Semâi Dünya kapısıdır. Netekim bu babda « وَحَفِظْنَاهَا مِنْ كُلِّ شَيْطَانٍ رَجِيمٍ » buyurulmuştur. Ve Ebi Saıdi Hüdrînin diğer rivayetinde şu tafsıl vardır:

sh:»3147

«Sonra Mı'rac getirildi - ki Beni Âdemin ervahı onda uruc eder -baktım ki gördüğüm şeylerin en güzeli, görmez misin meyyit ona basarını nasıl diker. Binaenaleyh Semâı Dünya kapısına kadar uruc ettirildik. Cebrail onun açılmasını söyledi, kim o denildi, Cibril, dedi yanındaki kim? Denildi, Muhammed dedi, ya! O irsal edildi mi? Denildi evet dedi, hemen açtılar ve beni selâmladılar, ne bakayım müvekkel bir Melek ileyim ki Semâyı muhafaza ediyor ve ona İsma'il deniliyor, maıyyetinde yetmiş bin Melek ve her birinin maıyyetinde yüz bin Melek var. Bu noktada Resulullah şu âyeti okudu « وَمَا يَعْلَمُ جُنُودَ رَبِّكَ اِلَّا هُوَ » ve buyurdu ki derken bir racül ileyim ki hey'eti Allahın

halkettiği günki gibi ondan hiç bir şey tagayyür etmemiş, kendisine zürriyyetinin ruhu arzediliyor; mü'min ruhu ise: hoş ruh, hoş rayiha bunun kitabını « عِلِّيِّينَ » de kılın diyor. Kâfir ruhu ise: habîs ruh. habîs koku, bunun kitabını « سِجِّيل » de kılın diyor. Yâ Cibrîl. bu kim ? dedim baban Âdem dedi ve o, bana selâm verdi, tatyiyb etti, hayr ile dua eyledi « مَرْحَبًا بِالنَّبِيِّ الصَّالِحِ وَالْوَلَدِ الصَّالِحِ » dedi. Sonra baktım bir kavm gördüm ki dudakları deve dudağı gibi bunlara bir takım me'murlar müvekkel kılınmış dudaklarını kesiyorlar ve ağızlarına ateşten bir taş koyuyorlar, aşağılarından çıkıyor, yâ Cibrîl, bunlar kimler? dedim, yetimlerin mallarını zulmen yiyenler dedi, sonra baktım bir kavm var ki derinlerinden sırım kesiliyor ve ağızlarına tıkılıyor ve yediğiniz gibi yiyiniz deniliyor ve bu onlara en iğrenç bir şey oluyor. Yâ Cibrîl, bunlar kimler? Dedim, bunlar o hemmazlar, gammazlar ki nâsın etlerini yerler ve sebebile ırz ve namuslarına taarruz ederler dedi. Sonra baktım bir kavim var ki önlerine en güzelinden kebaplar var, etraflarında da ciyfeler, onlar o güzel etleri bırakıp bu ciyfelerden yemeğe başladılar, bunlar kim? Ya Cebrail, dedim, bunlar zinakârlar dedi. Allahın halâl kıldığını bırakırlar da haram kıldığını yerler, sonra baktım bir kavim

var ki karınları evler gibi, bunlar Âli Fir'avnın yolu üzerinde bulunuyor. Âli Fi'avn sabah ve akşam nâra arz olunurken bunlara uğruyor, uğradımı bunlar bir fırlıyorlar, fırlayınca her biri karnının meylile düşüyor ve binaenaleyh Âli Fir'avn bunları ayaklarile çiğniyorlar, ya Cibrîl, dedim bunlar kimler? Dedi ki bunlar karınlarında riba yiyenler « فَمَثَلُهُمْ كَمَثَلِ الَّذِى يَتَخَبَّطُهُ الشَّيْطَانُ مِنَ الْمَسِّ » sonra baktım bir takım kadınlar memelerinden asılmış ve bir takım kadınlar, baş aşağı ayaklarından asılmış. Ya Cibrîl. bunlar kimler? dedim, bunlar, dedi, zinâ eden ve evlâdlarını öldüren kadınlar. Sonra ikinci Semâya çıktık, orada Yusüf ile buluştum, ümmetimden kendisine tabi' olanlar da etrafında idi, yüzü bedir gecesi Ay gibi idi bana selâm verdi, merhabâ etti, sonra üçüncü Semâya geçtik orada iki teyze zade: Yahya ve Isâ ile buluştum geyimleri ve tüyleri birbirine benziyordu, bana selâm verdiler, merhaba dediler. Sonra dördüncü Semâya geçtik. İdris ile buluştum bana selâm verdi, merhaba etti netekim Allah tealâ « وَرَفَعْنَاهُ مَكَانًا عَلِيًّا » buyurdu. Sonra beşinci Semâya geçtik. Orada kavmine sevdirilmiş olan Hârun ile buluştum. Etrafında ümmetinden bir çok teba'ası vardı, uzun sakallı idi, sakalı hemen hemen göbeğine değecekti, beni selâmladı. merhaba etti, sonra altıncı Semâya geçtik orada Musâ ibni Imrân ile buluştum, çok kıllı idi, üzerinde iki gömlek olsa kılları onlardan çıkardı. Musâ dedi ki nâs beni « اَكْرَمُ الْخَلْقِ عَلَى اللّٰهِ » zu'meder, bu ise Allaha benden ekrem yalnız olsa idi mübalât

etmezdim velâkin her Peygamber ümmetinden kendine tabi' olanlarladır. Sonra yedinci Semâya geçtik

ben, orada İbrahim ile buluştum, sırtını Beyti ma'mure dayamış beni selâmladı «

مَرْحَبًا بِالنَّبِيِّ الصَّالِحِ وَالْوَلَدِ الصَّالِحِ» dedi binaenaleyh bana denildi ki

işte senin mekânın ve ümmetinin mekânı - sonra Resulullah «

اِنَّ اَوْلَى النَّاسِ بِاِبْرٰهِيمَ لَلَّذِينَ اتَّبَعُوهُ وَهٰذَا النَّبِيُّ وَالَّذِينَ اٰمَنُواۗ وَاللّٰهُ وَلِيُّ الْمُؤْمِنِينَ» âyetini tilâvet etti ve buyurdu

sh:»3149

ki - sonra Beyti ma'mura girdim içinde namaz kıldım, ona her gün yetmiş bin Melek girer. Kıyamete kadar

avdet de etmezler. Sonra baktım bir ağaç var ki bir yaprağı bu ümmeti bürür, bunun kökünde bir menba'

akıyor iki şu'beye münşaıb, yâ Cibrîl, bu nedir? dedim «şu rahmet nehri, şu da Allahın sana verdiği kevser»

dedi. Bunun üzerine rahmet nehrinde yıkandım geçmiş gelecek zenbimden mağrifet olundum, sonra

Kevser istikametini tuttum, ta Cennete girdim ne bakayım orada göz görmedik, kulak işitmedik, beşer

kalbine hutur etmedik şeyler var, sonra Allah tealâ bana emrini emretti ve elli namaz farz kıldı, ba'dehu

Musâya uğradım rabbın ne emretti dedi, üzerime elli namaz farz kıldı, dedim dön dedi, rabbından tahfif

niyaz et, çünkü ümmetim bunun altından kalkamaz. Rabbıma döndüm tahfif niyaz ettim, benden on tenzil etti, sonra Musâya döndüm. Bu suretle Musâya uğradıkça rabbıma dönüyordum. Sonunda beş namaz farz kıldı. Musâ, yine rabbına dön tahfif iste dedi, çok müracaat ettim artık utandım dedim, binaenaleyh bana denildi ki sana bu beş namaz, elli namazdır, hasene on mislliledir. Her kim haseneye himmet eder de onu işlemezse bir hasene yazıldı, işleyene de on hasene yazıldı, her kim de bir seyyieye himmet eder de işlemezse bir şey yazılmadı, işlerse bir yazıldı» اهـ.

Kütübi sitte vesair hadîs kitablarında Mi'rac hadîslerinin müteaddid rivayetleri vardır. Bu naklettiğimiz hadîsin senedleri de İbni cerir tefsirinde mezkûrdur. Görülüyor ki bunda Semai Dünyaya kadar urucun Mi'rac ile olduğu musarrah daha ilersinde ise muhtemildir. Fakat Alâmî tefsirinden Alûsînin nakline göre Resulullahın isra gecesi biynidi beş idi: evvelkisi beytülmakdise kadar burak. İkincisi semai Dünyaya kadar mi'rac, üçüncüsü yedinci Semaya kadar ecnihai Melâike, dördüncüsü Sidrei müntehaya kadar cenahı Cibril, beşincisi Kabe kavseyne kadar refref اهـ.

sh:»3150

Gerçi kudreti ilâhiyyeye nazaran bu vesaıtaya lüzum yoktur. Allah tealâ, dilediğini bir anda her hangi bir mevzıa iysal etmeğe kadirdir. Fakat bütün bunlar iraei âyât ile ızharı tekrim cümlesindendir. Çünkü « لِنُرِيَهُ مِنْ اٰيَاتِنَا » mucebince hıkmeti isra iraei âyâttır. Müfessirînden ba'zıları ecramı Semâviyye harekâtının sür'atlerinden fennî misaller getirerek isra ve Mi'racdaki sür'ati seyri ukule takrib etmeğe çalışmışlardır. Fakat doğrudan doğru âyâtı ilâhiyyeden olan bir harika, tabiî bir noktai nazarla iyzah olunabilmekten uzaktır. Tabiî bir tasavyur, emsal ile tasavvur demektir. Halbuki misli görülmemiş bir hadiseyi emsal ile tesavvura kalkışmak tenakuz olur. O, ancak müşahede veya haber ile bilinir. Gerçi israyı mülâhaza edebilmek için burak hadisi bize bir mebdei tasavvur vermiyor değildir. Zira zahir ki burak lâfzı berk maddesinden müştaktır. Hadîsi nebevîde ta'rifi de şu mealdedir. «Merkebden büyük katırdan küçük hacimde bir dabbe ki ayağını gözünün müntehasına basar» bu ise bir berk ya'ni şimşek ve elektrik sür'atini anlatır. Biz bu mebde'le isranın sür'atini bir dereceye kadar mülâhaza ve böyle bir vasıtai nakliyye üzerinde rakibin cereyandan müteessir olmıyarak hiç sarsılmaksızın kemali sükûn ve huzur içinde tayyı mesafe edebileceğin tasavvur da edebiliriz. Ve bu suretle burak ve mi'rac vasıtalarının tahsısına bir vechi hıkmet de düşünebiliriz. Fakat bütün bunlar, nihayet aklı nakıstan kâmile takrib edecek iyman delilleri olabilir. Yoksa keyfiyyeti mekân, zaman, hareket, ruh mes'elelerinin künhiyle alâkadar bulunan ve kudreti rabbaniyyenin âyatı kübrasından olan mi'rac harikası fikri, aklın mıkyasi idrakinden çok yüksektir. Onun için demişlerdir ki

o mi'rac, tekyif olunabilmekten ecelldir. Bu babda şundan başka ne söylenebilir? O muhibbi kadir, lâyû'cizühu şeydir. Nurundan halkettiği habîbini ziyaretine da'vet etmiş, Melâikesinin havassından gönderdiklerini göndermiş, Cibrîl, binidinin rikâbını, Miykâil de zimâmını tutmuş ta bir

hadde kadar varmış, sonra da subhanehu ve tealâ emrine dilediği vechile kendisi tevellî etmiş, imdi o habibi rabbanîye uzun gelecek hangi mesafe ve o cesedi nuranîye mumaneat edecek hangi tasavvur olunabilir?

جزبجزوی قثم عالم لطیف
من بقایا اجساده الارواح

Farisî bir şi'ırde de şöyle denilmiştir :

قصه بیرنك معراج ازمن بی دل مپرس

قطره دریا گشت وپیغمبر نمیدانم چه شد

Renk âleminden mücerred olan mi'rac kıssasını ben bidile, ya'ni vecde müstağrak olmuş bayılmış olan bana sorma: Katre derya oldu ya'ni ben bir katre iken derya oldum bilmem ki Peygamber ne oldu? اهـ.

Ancak bu makam, tefekkür edilirken hulûl ve ittihad şaibelerinden sakınılmak « سُبْحَانَ الَّذِی » tenzihinden asla gaflet edilmemek lâzımdır.

Mulla Cami Kuddise sirrüh Mı'racın Arşa kadar ruh, maalcesed cereyan ettiğini tasviren demiştir ki:

چو رفرف شد مشرف از وجودش گرفت ازدست رفرف عرش زردش

بد شت عرش تن چون خرقه بگذاشت علم بر لا مکان بی خرقه افراشت

کلی بردند ازین دهلیزهٔ پست بدان درکاه والادست بردست

جهت رامهره از شش در رهانید مکان رامرکب

ازتنگی جهانید

مکانی یاقت خالی ازمکان نیز که تن محرم

نبود آنجا وجان نیز

Vakta ki Refref onun vücudi şerifinden müşerref oldu Arş Refrefin elinden sür'atini aldı, arş ovasında teni bir hırka gibi bıraktı, sancağını lâmekâna hırkasız olarak ref'etti, bir gülü götürdüler bu aşağı dihlizden o dergâha vâlâya el el üstünde, ciheti, muhresi altı kapıdan kurtardı, mekânı, binidi darlıktan sıçratti, mekândan dahi halî bir makam buldu ki oraya ten de mahrem değil idi can da'».

sh:»3152

Maamafih Mescidiaksâya isradan sonrasının ruhânî olarak cereyan ettiğine kail olanlar da vardır. Ba'zıları bununla alâkadar olarak demişlerdir ki: ruhun iki cesedi vardır, biri âlemi gaybden lâtif bir ceseddir ki onda anasırın mürekkebdir. Hazreti Peygamber sallâllahü aleyhi vesellem, uruc ederken cesedi unsurî anasırdan hepsini kendi küresinde bıraktı ve ancak cesedi lâtif ile kaldı ve ilâ mâşâallah onunla çıktı, sonra da o bıraktığı cesede rucu' etti اهـ. Bu ifade Mı'rac mes'elesinde ruhanî ta'birinin sadece fikrî bir uruc demek olmadığını anlatmak gibi bir faideyi müfid olmakla beraber Mı'racı Sofiyyenin insilâhı küllî ta'bir

ettikleri vakıa mahiyyetinde gösteriyor demektir. Halbu ki insilâhı küllînin efradı ümmetden nice ricalullahda bile mükerreren vukuu nakledilegelmiştir. Ve elbette Mı'racı nebevînin insilâhtan çok yüksek bir âyeti ilâhiyye olduğunda şüphe edilmemek lâzım gelir.

Muhammedden diğer yok dâhil olmuş kabe kavseyne

Keramı enbiyadan girmedi bir ferd o mübeyne

Haremgâhı visale Ahmedi tenhâ alıp Mevlâ

O halvet oldu mahsus hazreti sultanı kevneyne

İbni Atıyye gibi ba'zı müfessirîn « لِنُرِيَهُ مِنْ اٰيَاتِنَا » kavli keriminin ma'nâsını şöyle beyan etmişlerdir: onu ya'ni Muhammed aleyhisselâmı âyetlerimizden olarak gösterelim için isra ettik - bu suretle mı'rac, Peygambere âyet göstermekten ıbaret değil, Peygamberin kendisi bir âyet olarak kâinata göstermek olmuştur. Filvaki' «Vennecmi» sûresinin nüzulü daha mukaddem olduğuna göre hakkında « لَقَدْ رَاٰى مِنْ اٰيَاتِ رَبِّهِ الْكُبْرٰى » daha evvel mütehakkıktır. Ve o, kendisi âyatı ilâhiyyeden en büyük bir âyettir. Ve hıkmeti isra da ona iraeden ziyade onu iraeye daha mülâyimdir.

﴿اِنَّهُ هُوَالسَّمِيعُ الْبَصِيرُ﴾ Çünkü odur ancak o semî', o basîr. - Cumhuri müfessirîn, bu zamiri Allah

sh:»3153

sübhanehu ve tealâya raci' olmak üzere tefsir etmişler ve mealini şöyle beyan eylemişlerdir: o zatı subhanîdir ancak o kulunun hafî celî bütün söylediklerini işiden, bütün yaptıklarını gören, ya'ni bütün ahvaline hakikatiyle şahid ve muttali' olan ve binaenaleyh bu yüksek makama ehliyyet ve liyakatını bilen. Onun için bu makamı ona tahsıs etmiş ve ona bu suretle ikram eylemiştir. Bu surette âyet, gıyabdan tekellüme iltifat ile başlamış ve tekellümden gıyaba iltifat ile nihayet bulmuş olur. Aynı zamanda kâfirlere karşı bir ma'nâyı tehdidi de istilzam eder. Ebülbekanın naklettiği vechile ba'zı müfessirîn de zamirin Peygambere raci' olduğunu söylemiş ve mealinde demiştir ki «hakikaten o kuldur ancak kelâmımızı işiden ve zatımızı gören». Bu surette gıyaba iltifat yoktur ve kelâm, muktezayı zahir üzeredir. Ancak « zatımızı gören » diye tefsire karîne zahir değildir. «O gösterdiğimiz âyetleri gören» demek daha zahirdir. Maahaza Tıybî demiştir ki» zamirin böyle iki vechile muhtemil olarak gelmesinin sirri aleyhissalâtü vesselâmın rabbulızzeti görmesi ve kelâmı sübhanîyi işitmesi ve ancak « بِی یَسْمَعُ وَبِی یُبْصِرُ » hadîsi

şerifi mazmunu üzere olduğuna işaret olsa gerektir. (sûrei Yunüste «

اَمَّنْ يَمْلِكُ السَّمْعَ وَالْاَبْصَارَ » bak).

Şimdi İsrâdan bahsedilirken her halde Mîkati Musâ hatırlanacaktır. Binaenaleyh Musânın «

لَنْ تَرَانِى » hıtâbile karşılandığı « وَلَمَّا جَآءَ مُوسٰى لِمِيقَاتِنَا » âyetiyle

Muhammedi ru'yete götüren işbu isrâ âyeti arasında bir mülâhaza yapılırsa makamı Kelîm ile makamı

Habîb beynindeki fark vazıhan anlaşılır. Buna işareten isrâdan Musâya nakli kelâm ile buyuruluyor ki :

﴿٢﴾ وَاٰتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ وَجَعَلْنَاهُ هُدًى لِبَنِىٓ اِسْرَآئِيلَ اَلَّا تَتَّخِذُوا مِنْ دُونِى وَكِيلًا ﴿

sh:»3154

﴿٣﴾ ذُرِّيَّةَ مَنْ حَمَلْنَا مَعَ نُوحٍ اِنَّهُ كَانَ عَبْدًا شَكُورًا ﴿

Meali Şerifi

Musaya da kitab verdik ve onu Beni İsrail için bir hidayet rehberi kıldık, şöyle ki: benden başka bir vekil tutmayın diye 2 Ey Nuh ile beraber yüklediğimiz kimselerin zürriyyeti!, o doğrusu çok şükredici bir kul idi 3

2. ﴿اَنْ﴾ Şöyle diye ki - ya'ni Tevratın hidayetinin esası şu idi ki ﴿لَا تَتَّخِذُوا مِنْ دُونِى وَكِيلًا﴾ benden başka vekîl ittihaz etmeyin - umurunuzu tefvız edecek, benden başka rab tanımayın 3. ﴿ذُرِّيَّةَ مَنْ حَمَلْنَا مَعَ نُوحٍ﴾ Nuh ile beraber yüklediklerimizin zürriyyeti - ey Nuhun maıyyetinde gemiye bindirip tufandan kurtardığımız bir kaç mü'minin zürriyyeti - ya'ni ey bu günkü insanlar, siz bu mahiyyetinizi düşünmelisiniz, yalnız bunu düşünseniz başka vekil ittihaz edilemiyeceğini anlarsınız. ﴿اِنَّهُ كَانَ عَبْدًا شَكُورًا﴾ o Nuh, hakıkaten bir abdi şekûr idi - her halinde şükrederdi ya'ni siz, neye nankörlük ediyorsunuz?.

﴿٤﴾ وَقَضَيْنَآ اِلٰى بَنِىٓ اِسْرَآئِيلَ فِى الْكِتَابِ لَتُفْسِدُنَّ فِى الْاَرْضِ مَرَّتَيْنِ وَلَتَعْلُنَّ عُلُوًّا كَبِيرًا ﴿٥﴾ فَاِذَا جَآءَ وَعْدُ اُولٰيهُمَا بَعَثْنَا عَلَيْكُمْ عِبَادًا لَنَآ اُولِى بَاْسٍ شَدِيدٍ فَجَاسُوا

خِلَالَ الدِّيَارِ ۚ وَكَانَ وَعْدًا مَفْعُولًا ﴿

sh:»3155

﴿٦﴾ ثُمَّ رَدَدْنَا لَكُمُ الْكَرَّةَ عَلَيْهِمْ وَاَمْدَدْنَاكُمْ بِاَمْوَالٍ وَبَنِينَ
وَجَعَلْنَاكُمْ اَكْثَرَ نَفِيرًا ﴿٧﴾ اِنْ اَحْسَنْتُمْ اَحْسَنْتُمْ لِاَنْفُسِكُمْ
وَاِنْ اَسَاْتُمْ فَلَهَا ۚ فَاِذَا جَآءَ وَعْدُ الْاٰخِرَةِ لِيَسُۥٓؤُا وُجُوهَكُمْ
وَلِيَدْخُلُوا الْمَسْجِدَ كَمَا دَخَلُوهُ اَوَّلَ مَرَّةٍ وَلِيُتَبِّرُوا مَا عَلَوْا
تَتْبِيرًا ﴿٨﴾ عَسٰى رَبُّكُمْ اَنْ يَرْحَمَكُمْ ۚ وَاِنْ عُدْتُمْ عُدْنَا وَجَعَلْنَا
جَهَنَّمَ لِلْكَافِرِينَ حَصِيرًا ﴿

Meali Şerifi

Biz Beni İsraîle kitabda şu kazıyyeyi de takdir ettik, muhakkak siz Arzda iki kerre fesad yapacaksınız, ve muhakkak büyük bir yükseliş yükseleceksiniz 4 İmdi birincisinin va'desi geldiği vakıt üzerinize milkiniz, şiddetli harb ehli bir takım kullar göndereceğiz de onlar tâ evlerin arabalarına girib araştıracaklar, ve bu fı'le

çıkarılmış bir va'd oldu 5 Sonra size tekrar onların üzerine devleti iâde ettik ve size mallarla ve oğullarla imdad verdik ve sizi cemıyyetce daha çoğalttık 6 Eğer güzellik yaparsanız kendinize güzellik etmiş olursunuz, yok eğer kötülük yaparsanız o da ona, derken sonrakinin va'desi geliverdi mi! Yüzlerinizi kötületsinler için, evvelki defa girdikleri gibi yine Mescide girsinler için ve her istilâ ettiklerini mahvetsinler de etsinler için 7 Ola ki rabbınız size rahmetini göndere, eğer yine dönerseniz biz de döneriz öyle ya biz Cehennemi kâfirlere hısar yapmışız 8

sh:»3156

4. ﴿وَقَضَيْنَآ اِلٰى بَنِىٓ اِسْرَآئِيلَ فِى الْكِتَابِ﴾ Biz, kitabta Benî İsraile şu kazıyyeleri bildirmiştik:

﴿لَتُفْسِدُنَّ فِى الْاَرْضِ مَرَّتَيْنِ وَلَتَعْلُنَّ عُلُوًّا كَبِيرًا﴾ lâbüd siz, bu Arzda (Arzı mukaddes) te iki kerre fesad yapacaksınız ve lâbüd kabaracak kibirleneceksiniz - fesadın menşei bu olacak 5. ﴿فَاِذَا جَآءَ وَعْدُ اُولٰيهُمَا﴾ imdi birincisinin mîadı geldiği vakıt - birinci fesad devrenizin va'desi yetip ceza sırası geldiği zaman ki ibni İshakın rivayetine göre Şa'ya aleyhisselâmı katlettikleri zamandır. İbni Cerir tefsirinde tafsıl olunmuş olan bu kıssa, ıbret alınacak mevaızı

muhtevî olduğundan burada nakli faideli olacaktır. Şöyle ki:

Benî İsraîlde bir çok hâdiseler vuku' bulmuş, günahlar işlenmişti. Cenabı Allah, bunlarla muahaze etmemiş, kendilerine lûtf-ü ihsan ile muamele etmişti. Nihayet mülûki Benî İsrailden Sıdıka namındaki melikleri zamanında vukuatları büyümüştü o zaman Şa'ya aleyhisselâm ba's buyurulmuş ve Babil hukûmdarı Sencaribin hücum ve istîlâsı defnedilmişti. Şa'ya ibni Emsıya aleyhisselâm Isâ ve Muhammed aleyhimesselâmı tebşir eden bir Peygamber idi. Sıdıka onun vahiy ve nesayihi ile amel etmiş ve muvaffak olmuştu, vefat edince Benî İsraîlin umuru karışmış, hukûmette münafeseye düşmüşler, birbirlerini öldürmeğe başlamışlardı. Şa'yâ aleyhisselâmı dinlemiyorlar, nasihatlarını kabul etmiyorlardı. O vakıt cenabı Allah Şa'ya aleyhisselâma buyurmuş ki: kalk kavmin içinde senin lisanın üzere vahyedeceğim; müşarün'ileyh kıyam etmiş Allah tealâ da onun lisanını vahy ile intak edip buyurmuş ki: ey Semâ dinle, ey Arz sus! Zira Allah tealâ Beni İsraîlin halini anlatacak, o Beni İsraîl ki ni'metiyle büyütmüş, kendisi için ıstıfa etmiş, kerametile mümtaz kılmış, ıbadına tafdıl eylemiş, kerametile mufaddal kılmıştı.

Halbuki onlar zayi' olmuş çobanı yok davar gibi idiler. Öyle iken ürkenlerini yatıştırdı, yitenlerini topladı, kırıklarını sardı, hastalarını tedavi etti, zayıflarını semizlendirdi, semizlerini hıfzetti. Vaktâ ki bunu yaptı azdılar, koçları tosuşmağa başladı, birbirlerini öldürüyorlar, hattâ kırığı kendine sarılacak sağlam bir kemik kalmadı, vay bu hatakâr ümmete! Vay şu hatakâr kavme ki ölümün kendilerine nereden geldiğini idrâk etmiyorlar. Deve bile vatanını hatırlar da ona döner gelir. Eşek bile üzerinde doyduğu bağı hatırlar da ona müraceat eder. Öküz bile semizlendiği şenliği hatırlar da ona döner gelir. Bu kavm ise öküz değil, eşek değil, zevil'ukul, oldukları halde ölümün kendilerine nereden geldiğini farketmiyorlar. Ben onlara bir temsil yapacağım dinlesinler, söyle onlara:

Bir zaman boş, harab, umrandan halî ölü bir arazî vardı ve bunun kuvvetli ve bilgili bir de sahibi vardı onu ı'mara başladı, kendi kuvvetli iken arazısinin harab olmasını veya âlim iken tazyı' etti denilmesini istemedi, etrafını duvarla çevirdi içinde müşeyyed köşk yaptı, ortasından ırmak geçirdi, zeytinden, rummandan, hurmadan, üzümden ve türlü türlü meyvelerin hepsinden sınıf sınıf ağaçlar dikti ve onu kavi, emin, re'y-ü himmet sahibi bir muhafızın hıfzına da tevdi' eyledi, nemâsına muntazır oldu. Vaktâ ki tomurcuklandı, meyveleri keçi boynuzu çıktı, ay bu ne fena Arz! Bunun duvarını, kasrını yıkalım, ırmağını kapıyalım, bekçisini yakalıyalım, ağaçlarını yakalım, kemakân harab olsun, umrandan eser kalmasın

dediler. Nasıl, ne dersiniz buna? Allah buyurdu ki : o duvar, benim zimmetim, kasır şeriatım, nehir kitabım, muhafız Peygamberim, dikilen ağaçlar da onlar, o ağaçların çıkardığı keçi boynuzu da onların habîs amelleri. Ben de onlara kendilerinin aleyhlerine verdikleri hukmü hukm ettim. O, onlara Allahın darbettiği bir meseldir. Bana sığır, koyun kesmekle tekarrub etmek istiyorlar. Halbuki

sh:»3158

et, bana irmez ve ben, onu yemem. Bana takva ile ve tahrim ettiğim nüfusu boğazlamaktan sakınmakla tekarrübü bırakıyorlar. Kanlarla elleri boyanmış, elbiseleri bulaşmış benim için evler ve ma'bedler teşyid ediyorlar ve onların içlerini temizliyorlar da kendi kalblerini ve cisimlerini pisliyorlar ve kirletiyorlar. Benim için evleri ve ma'bedleri yaldızlı nakışlarla tezyin ediyorlar da akıllarını, fikirlerini tahrib ve ifsad ediyorlar. Benim teşyidi büyûte ne ihtiyacım var? Ben onlara sakin olmam, benim nakışlı ma'bedlere ihtiyacım mı var? Ben onlara girmem, ben onların yükseldilmesini ancak içlerinde zikr-ü tesbih olunmaklığım için ve namaz kılmak istiyenlere bir ma'lem olsun için emr ettim.

Diyorlar ki: Eğer Allah, bizim ülfetimizi toplamağa kadir olsa idi elbette toplardı, ve eğer Allah bizim

kalblerimize anlatmağa kadir olsa idi her halde anlatırdı. İki kuru ağaç al, en çok tecemmü' ettikleri bir sırada mecma'larına var. O iki ağaca hıtaben Allah de size ikinizin bir ağaç olmanızı emrediyor. Bunu söyleyince iki ağaç birbirine karışıp birleşiverdi. Binaenaleyh Allah, buyurdu ki: söyle onlara gördünüzya ben iki ağacı te'lif etmeğe kadirim. Eğer dilese idim sizin ülfetinizi cemi' etmez mi idim? Veya kalblerinize söz geçiremez miydim? Halbuki ona ben suret verdim.

Diyorlar ki oruç tutmak sıyamımız refi' olunmadı, namaz kıldık namazımız nurlanmadı, tesadduk ettik sadekalarımız nemalanmadı, güvercin gibi inliyerek dualar ettik, kurtlar gibi uluyarak ağladık hiç biri işidilmedi, müstecab olmuyoruz.

Allah buyurdu ki: sor olanlara benim icabetime mani' olan ne? Ben sâmi'lerin esmei, nâzırların ebsarı, mücîblerin akrebi, râhimînin erhamı değilmiyim? Elimde kimi az? Nasıl olur ki benim ellerim hayre açık, dilediğim gibi sarfederim ve bütün hazînelerin anahtarları benim

ındimde, onları benden başkası ne açar ne kapatır. Filhakika benim rahmetim her şeye vasi'dir. Yekdiğerini merhamet edenler ancak o sayede ederler. Yoksa bana budulmü arız oldu? Ben ekremînin ekremi, bütün hayırların fettahı, verenlerin en cevadı, kendisinden dilek istenenlerin en keremlisi değilmiyim? Eğer şu kavim benim kalblerinde parlattığım badehu kendilerinin onu atıp da Dünyayı iştira ettikleri hikmet ile nefislerine bir atfı nazar etselerdi, nereden, vurulduklarını görürler ve en büyük düşmanları kendi nefisleri olduğunu teyakkun ederlerdi.

Ben onların yalan sözle telbis ettikleri, haram yemekle kuvvet almak istedikleri oruçlarını nasıl kabul ederim? Onların kalbleri benimle harbetmeğe, yarışmağa kalkışan, meharimimi hetkedenlere ısga edip dururken namazlarını nasıl nurlandırırım? Veya sadekaları benim ındimde nasıl zekâtını bulur ki başkalarının mallarını tesadduk ediyorlar. Ben onlarla ancak gasbedilmiş olan sahiblerini me'cur kılarım. Hem dualarına nasıl icabet ederim ki o ancak dillerile bir söz, fıil ise ondan çok uzak. Ben ancak vâzıı leyyini müstecab kılarım, ancak müstaz'afı miskînin sözünü dinlerim ve miskînlerin rızası benim rızamın alâmetindendir. Fukaraya merhamet, zua'fayı takrib, mazluma insaf, mağsube yardım, gaibe adalet dullara ve yetîme ve miskîne ve her hak sahibine hakkını eda etselerâ. Bana beşerle konuşmak yaraşsa idi onlarla konuşurdum.

Ve o vakıt gözlerinin nûru, kulaklarının sem'i, kalblerinin ma'kulü olurdum, ve o vakıt bellerini doğrultur, ellerinin ve ayaklarının kuvveti olurdum ve o vakıt bellerini doğrultur, ellerinin ve ayaklarının kuvveti olurdum ve o vakıt dillerini ve akıllarını tesbit ederdim. Sen benim risaletlerimi tebliğ ederek kelâmımı işittikleri zaman: bunlar uydurma lâflar, mütevaris lakırdılar, sahirlerin ve kâhinlerin te'lifâtından bir te'lif diyorlar. Ve kendileri de böyle bir söz söylemek isteseler yapabilirler ve Şeytanların onlara yapacağı

sh:»3160

vahy ile gaybe muttali' olabilirler diye zu'mediyorlar. Ve hepsi bu söylediklerini gizliyor, sir tutuyor. Halbu ise bilirler ki ben Semavât ve Arzın gaybını bilirim ve onların açıkladıkları ve ketmettikleri şeyleri de bilirim. Ben Semavât ve Arzı halkettiğim gün kendime isbat eylediğim bir huküm hukmettim ve ona önünde müeccel bir ecel ta'yin eyledim ki lâüdd o, vaki' olacaktır.

Eğer onlar ılmi gayıbdan intihallerinde sadık iseler haydı sana haber versinler ben o hukmü ne vakıt

tenfiz edeceğim, o hangi zamanda olacak?. Eğer onlar dilediklerini yapmağa kadir iseler benim onu icra edeceğim kudret gibi bir kudret ızhar etsinler. Ben onu müşriklerin istememesine rağmen her dinin üstüne çıkaracağım. Eğer onlar dileklerini söylemeğe kadir iseler o hukmün emrini tebdir edeceğim, hikmetin mislini te'lif etsinler. Zira ben Semavât ve Arzı yarattığım gün hukümettim ki nübüvveti ecîrler içinde kılayım, mülkü çobanlara, ızzi zelillere, kuvveti zaıyflara, gınayı fukaraya, serveti ekıllâya, şehirleri kırlara, kal'aları çöllere, beredayı enginlere, ılmi cahillere, hukmü ümmîlere tahvil edeyim.

İmdi sor onlara bu ne zaman? Ve bunun başına geçecek kim? Kimin elile ben bu sünneti açacağım? Bu işin a'van ve ensârı kimler? Biliyorlarsa söylesinler, ben bunun için bir nebiyyi ümmî ba's edeceğim. Sert değil, kaba değil, sokaklarda bağırmaz, fuhş ile tezeyyün etmez, edebe mugayir söz söylemez, ben ona her güzellik için istikamet vereceğim, her hulkı kerîmi bahşedeceğim, sekineti libası, birri şıarı, tekvayı zamiri, hikmeti ma'kulü, sıdk-u vefayı tabiati, afv-ü ma'rufu hulku, adl-ü ma'rufu siyreti, hakkı şeriati, hüdayı imamı, islâmı milleti, ahmedi ismi kılacağım. Dalâletten sonra onunla hidayet edeceğim. Cehaletten sonra onunla ta'lim edeceğim, düşgünlükten sonra onunla yükselteceğim, tanınmazken onunla şan vereceğim azlıktan sonra onunla çoğaltacağım, darlıktan sonra onunla

zenginleştireceğim, tefrikadan sonra onunla toplıyacağım, muhtelif kalbleri, dağınık arzuları, müteferrık ümmetleri onunla te'lif edeceğim. Ümmetini insanlar için çıkarılmış hayrı ümmet yapacağım.

Beni tevhid için bana iyman ve ıhlâs ile ma'rufu emir, münkeri nehyedecekler, kıyamen, kuuden, rukûan, sucûden bana namaz kılacaklar, benim yolumda saffen ve zahfen mukatele edecekler, benim rıdvanıma irmek için mallarından, diyarlarından çıkacaklar, ben onlara mescidlerinde, meclislerinde, yattıkları, gezdikleri yerlerde tekbir, tevhid, tesbih, hamd, midhat, tahmid ilham edeceğim, sokak başlarında tekbir, tehlil, takdis edecekler, bellerine esvab bağlıyacaklar, kurbanları kanları, kitabları sineleri, gece ruhban, gündüz arslan. O benim bir fazlım ki dilediğime veririm ve ben çok büyük fadıl sahibiyim. Şe'ya aleyhisselâm sözünü bitirince öldürmek için üzerine saldırmışlar, o da kaçıp ağaca gizlenmiş, eteğinin dışarda olan ucunu görmüşler, destereyı dayayıp ağaç ile beraber biçmişler Allah tealâ da Buhtu nassari teslît edip belâlarını vermişti. Netekim buyuruluyor ki:

﴿بَعَثْنَا عَلَيْكُمْ عِبَادًا لَنَآ أُولِى بَأْسٍ شَدِيدٍ﴾ Şiddetli harb ve savlet

sahibi müstenker kullarımızdan üzerinize saldık - burada izafetle ma'rife olarak « عِبَادَنَا » buyurulmayıp nekire olarak « عِبَادًا لَنَا » buyurulması bunların, Allaha izafetle yad olunacak makbul ma'rifet-ü ıbadet kulları olmadığına işarettir. Ya'ni bu tenkirde « عَبْدُهُ » ta'rifi gibi izafeti mahsusa ile bir teşrif ma'nâsı değil, şiddetli bir tehvil ve tedhiş ma'nâsı vardır. Fil'vaki' Allah tealâ rabbül'âlemin olduğu için haddi zatında mü'min de kâfir de onun kuludur ve düşünmeli ki mü'min iken azan bir kavme kâfir bir kavmin taslitı ne korkunç şeydir. Salih ellerle ıslâh kabul etmiyen akvamı bekliyen

sh:»3162

akıbet de budur. Ba'zı müfessirîn bu vak'anın Câlût vak'ası olduğunu söylemişlerse de ekseriyyet «Buhtu nassar» vak'ası demişlerdir. Maamafih asıl haizi ehemmiyyet olan cihet, vak'anın zaman ve eşhası değil, mahiyyeti mahsusasile hıkmetidir. Kur'anda da ancak bu nokta anlatılmıştır. Onun için en doğrusu eşhas ve ezmanın ta'yinile uğraşmıyarak vak'ayı beyanı vechile cezr-ü hıkmetiyle mülâhaza etmektir.

Azameti ilâhiyye onlara o korkunç kulları saldırdı ﴿فَجَاسُوا خِلَالَ الدِّيَارِ﴾ de

evlerin aralarını yokladılar - ya'ni öyle istilâ ettiler, öyle katli amm yaptılar ki umumî mahallerden maada evlerin aralarını taharri edip öldürecek Beni İsraîl aradılar ﴿وَكَانَ وَعْدًا مَفْعُولًا﴾ ve bu, fi'ile çıkarılmış bir va'd oldu - ya'ni birinci fesad devresinde mev'ud olan humk-ü kaza bu suretle fiile çıkarıldı, tamam oldu. (Sûrei «Bakare» de « اَوْ كَالَّذِى مَرَّ عَلٰى قَرْيَةٍ وَهِىَ خَاوِيَةٌ عَلٰى عُرُوشِهَا » âyetine bak).6. ﴿ثُمَّ رَدَدْنَا لَكُمُ الْكَرَّةَ عَلَيْهِمْ﴾ Sonra da sizin onlar üzerine tekrar savletinizi iade ettik - devletinizi tekrar verdik ﴿وَاَمْدَدْنَاكُمْ بِاَمْوَالٍ وَبَنِينَ﴾ ve size mallar ve oğullarla imdad eyledik ﴿وَجَعَلْنَاكُمْ اَكْثَرَ نَفِيرًا﴾ ve sizi orduca daha kesretli kıldık - şöyle diyerek ki 7. ﴿اِنْ اَحْسَنْتُمْ﴾ eğer güzel işlerseniz - Allaha itaat, emr-ü nehyine riayetle güzel çalışır, hasenât yaparsınız ﴿اَحْسَنْتُمْ لِاَنْفُسِكُمْ﴾ kendinize ihsan etmiş olursunuz - çünkü o ihsan ve itaatın berakâtıyle Allah tealâ, size her türlü hayr-u bereket kapılarını açar ﴿وَاِنْ اَسَاْتُمْ فَلَهَا﴾

sh:»3163

ve eğer kötülük yaparsanız o da kendinizedir - Allaha ısyan eder, menhiyyât ve fesad peşinde gidersiniz

kendinize fenalık etmiş olursunuz. Çünkü ısyan ve fesadın şeâmetile üzerinize Dünya ve Âhıret ukubât kapıları açılır. Demek ki Beni İsraîl devletinin bu suretle iadesi bir imdadı ilâhî olmakla beraber aynı zamanda kendilerinin husni mesailerile de alâkadar idi. O acı terbiye ile tevbekâr olub kesbi salâh ederek güzel çalışmışlar « فَاَمَاتَهُ اللّٰهُ مِائَةَ عَامٍ » medlûlünce yüz seneden sonra da olsa muvaffak olmuşlardı. Fakat bu ihsan devam etmeyip ikinci fesadları başlıyacak ve o vakıt son va'dleri gelecek, kötülükleri yüzlerine çarpılacak, devletleri başlarına yıkılacaktı. Netekim şöyle buyurulmuştur :

﴿فَاِذَا جَآءَ وَعْدُ الْاٰخِرَةِ﴾ Bunun üzerine sonrakinin va'di gelince - mukaddemâ haber verilen iki merrei ifsaddan sonuncusunun va'desi geldiği vakıt - ki Yahya aleyhisselâmı katl ve Isâ aleyhisselâmı katl-ü salbe kıyam ettikleri zamandır. ﴿لِيَسُۥٓـُٔوا۟ وُجُوهَكُمْ﴾ vücuhunuzu kötülesinler için ﴿وَلِيَدْخُلُوا الْمَسْجِدَ كَمَا دَخَلُوهُ اَوَّلَ مَرَّةٍ﴾ ve evvelki def'a girdikleri gibi mescide girsinler için ﴿وَلِيُتَبِّرُوا مَا عَلَوْا تَتْبِيرًا﴾ ve her istîlâ ettiklerini mahvetsinler de etsinler içindir - Mülûk tavaifinden Babil melîki Cuder veya Cürdus diye rivayet edenler olmuşsa da bu üç akıbeti fecia bir vak'anın safahatı veya müteaddid vak'aların silsilei tevalîsi olarak mülâhaza edilebilir. Her birinde «lâm» ın tasrihi ikinci ihtimali daha ziyade andırır. Bu tahribi yapan be'si şedid sahibleri de ma'lûmatı tarihiyyeye nazaran Totıstan Kostantıne kadar Romalılar olmuştu.

sh:»3164

Sûrei «Bakare» de « وَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنْ مَنَعَ مَسَاجِدَ اللّٰهِ اَنْ يُذْكَرَ فِيهَا اسْمُهُ وَسَعٰى فِى خَرَابِهَا» bak).

Bundan sonrasına gelince :

8. ﴿عَسٰى رَبُّكُمْ اَنْ يَرْحَمَكُمْ﴾ Rabbınızın size rahmet etmesi yakındır. - Ya'ni rahmeten lil'âlemîn olan ahir zaman Peygamberinin gönderilmesi ve sizin o tasallutlardan kurtulmanız ümidi artık yakındır. Şu şart ile siz salah yolunu tutarsınız ﴿وَاِنْ عُدْتُمْ﴾ şayed yine dönersiniz - eskisi gibi fesada avdet edersiniz ﴿عُدْنَا﴾ biz de döneriz - yine ıkab ederiz ﴿وَجَعَلْنَا جَهَنَّمَ لِلْكَافِرِينَ حَصِيرًا﴾ ve biz Cehennemi kâfirler için bir hasır - çıkılması nâ kabil bir mahbis -kılmışızdır. - Allah tealânın hukm-ü kazası olan bu kazıyyeler vaktiyle Beni İsraîle gönderilen kitabda Tevrat ve levahıkı suhufte bildirilmiş idi. Onların mukadderatı bu idi.

Şimdi o yakın olan rahmet hani ya? Diyecek olurlarsa işte:

﴿٩﴾ اِنَّ هٰذَا الْقُرْاٰنَ يَهْدِى لِلَّتِى هِىَ اَقْوَمُ وَيُبَشِّرُ الْمُؤْمِنِينَ الَّذِينَ يَعْمَلُونَ الصَّالِحَاتِ اَنَّ لَهُمْ اَجْرًا كَبِيرًا ﴿١٠﴾ وَاَنَّ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْاٰخِرَةِ اَعْتَدْنَا لَهُمْ عَذَابًا اَلِيمًا﴿﴾

sh:»3165

Meali Şerifi

Haberiniz olsun ki bu Kur'an, insanları en doğru yola hidayet eder ve salih salih ameller yapan mü'minlere tebşir eyler ki kendilerine büyük bir ecir vardır 9 Âhırete inanmıyanlara dahi elîm bir azâb hazırlamışızdır 10

9. ﴿اِنَّ هٰذَا الْقُرْاٰنَ﴾ hakıkaten işte bu Kur'an

﴿يَهْدِى لِلَّتِى هِىَ اَقْوَمُ﴾ en doğru en sağlam yola irşad eder

﴿وَيُبَشِّرُ الْمُؤْمِنِينَ الَّذِينَ يَعْمَلُونَ الصَّالِحَاتِ﴾ ve salihatı, ya'ni

Kur'anda beyan olunan iyi amelleri işliyen Mü'minlere tebşir eyler ki:

﴿اَنَّ لَهُمْ اَجْرًا كَبِيرًا﴾ kendileri için büyük bir ecir, muhakkak 10.

﴿وَاَنَّ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْاٰخِرَةِ اَعْتَدْنَا لَهُمْ عَذَابًا اَلِيمًا﴾

Âhırete iyman etmiyenler, bunlara da elîm bir azâb hazırladığımız muhakkak. - Binaenaleyh buna karşı

insanların yapacağı şey, iyman ile salıh amelleri işleyip o büyük ecri istemek ve o elîm azâbdan

korunmaktır. Fakat :

﴿١١﴾ وَيَدْعُ الْاِنْسَانُ بِالشَّرِّ دُعَآءَهُ بِالْخَيْرِ ۖ وَكَانَ الْاِنْسَانُ عَجُولًا ﴿١٢﴾ وَجَعَلْنَا الَّيْلَ وَالنَّهَارَ اٰيَتَيْنِ فَمَحَوْنَآ اٰيَةَ الَّيْلِ وَجَعَلْنَآ اٰيَةَ النَّهَارِ مُبْصِرَةً لِتَبْتَغُوا فَضْلًا مِنْ رَبِّكُمْ وَلِتَعْلَمُوا عَدَدَ السِّنِينَ وَالْحِسَابَ ۚ وَكُلَّ شَىْءٍ فَصَّلْنَاهُ تَفْصِيلًا﴾

﴿١٣﴾ وَكُلَّ انْسَانٍ اَلْزَمْنَاهُ طَآئِرَهُ فِى عُنُقِهٖ ؕ وَنُخْرِجُ لَهُ يَوْمَ
الْقِيٰمَةِ كِتَابًا يَلْقٰيهُ مَنْشُورًا ﴿١٤﴾ اِقْرَاْ كِتَابَكَ ؕ كَفٰى بِنَفْسِكَ
الْيَوْمَ عَلَيْكَ حَسِيبًا ؕ ﴿١٥﴾ مَنِ اهْتَدٰى فَاِنَّمَا يَهْتَدِى لِنَفْسِهٖ ۚ
وَمَنْ ضَلَّ فَاِنَّمَا يَضِلُّ عَلَيْهَا ؕ وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِّزْرَ اُخْرٰى ؕ وَمَا كُنَّا
مُعَذِّبِيْنَ حَتّٰى نَبْعَثَ رَسُوْلًا ﴿١٦﴾ وَاِذَآ اَرَدْنَآ اَنْ نُّهْلِكَ قَرْيَةً
اَمَرْنَا مُتْرَفِيْهَا فَفَسَقُوْا فِيْهَا فَحَقَّ عَلَيْهَا الْقَوْلُ فَدَمَّرْنٰهَا تَدْمِيْرًا
﴿١٧﴾ وَكَمْ اَهْلَكْنَا مِنَ الْقُرُوْنِ مِنْ بَعْدِ نُوْحٍ ؕ وَكَفٰى بِرَبِّكَ
بِذُنُوْبِ عِبَادِهٖ خَبِيْرًا بَصِيْرًا ﴿١٨﴾ مَنْ كَانَ يُرِيْدُ الْعَاجِلَةَ
عَجَّلْنَا لَهٗ فِيْهَا مَا نَشَآءُ لِمَنْ نُّرِيْدُ ثُمَّ جَعَلْنَا لَهٗ جَهَنَّمَ ۚ يَصْلٰيهَا
مَذْمُوْمًا مَّدْحُوْرًا ﴿١٩﴾ وَمَنْ اَرَادَ الْاٰخِرَةَ وَسَعٰى لَهَا سَعْيَهَا
وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَاُولٰٓئِكَ كَانَ سَعْيُهُمْ مَّشْكُوْرًا ﴿٢٠﴾ كُلًّا نُّمِدُّ
هٰٓؤُلَآءِ وَهٰٓؤُلَآءِ مِنْ عَطَآءِ رَبِّكَ ؕ وَمَا كَانَ عَطَآءُ رَبِّكَ مَحْظُوْرًا ﴿﴾

﴿٢١﴾ اُنْظُرْ كَيْفَ فَضَّلْنَا بَعْضَهُمْ عَلٰى بَعْضٍ ۭ وَلَلْاٰخِرَةُ اَكْبَرُ دَرَجٰتٍ وَّاَكْبَرُ تَفْضِيْلًا ﴿٢٢﴾ لَا تَجْعَلْ مَعَ اللّٰهِ اِلٰهًا اٰخَرَ فَتَقْعُدَ مَذْمُوْمًا مَّخْذُوْلًا﴿

Meali Şerifi

İnsan da şerri öyle da'vet ediyor ki hayra duâ eder gibi, ve insan pek aceleci olmuştur 11 Halbuki biz geceyi, gündüzü iki âyet yaptık, sonra gece âyetini mahvettik ve gündüz âyetini gösterici gıldık ki rabbınızdan fadıl taleb etmiş te etmişiz 12 Her insanın da kuşunu boynunda kendine takmışızdır ve onun için Kıyamet günü bir kitab çıkarırız ki neşrolunarak onu şöyle karşılar 13 Oku kitabını, muhasebeci bugün üzerinde nefsin yeter 14 Kim doğru giderse sırf kendi lehine gider, kim de sapıklık ederse ancak aleyhine eder ve hiç bir vizir çeken diğerinin vizrini çekmez, biz bir Resul göndericiye kadar ta'zib de etmeyiz 15 Bir memleketi helâk etmek murad ettiğimiz vakıt ise onun devletlerine (itaat) emrederiz, onlar itaat etmez de orada fısk yaparlar, bunun üzerine o memleket aleyhine huküm, hakkolur artık onu tedmir eder de ederiz 16 Hem Nuhtan sonra ne kadar karnler helâk ettik, kullarının günahlarına rabbının habîr basîr olması yeter

17 Her kim peşin istiyorsa ona Dünyada peşin veririz, dilediğimiz kadar istediğimize, sonra da ona Cehennemi tahsıs ederiz, mezmun, matrud bir halde ona yaslanır 18 Her kim de Âhıreti ister ona lâyık bir sa'yiıne onun için mü'min olarak çalısırsa işte bunların sa'ıyleri meşkûr olur 19 Hepsine imdad ederiz: hem onlara hem onlara, mahzâ rabbının atâsından, rabbının atâsı yasak değildir 20 Bak bir kısmını diğerine nasıl tafdıl etmişiz

sh:»3168

ve elbette Âhıret derecatca da daha büyük, tafdılce de daha büyüktür 21 Allahın ma'ıyyetinde diğer bir ilâh yapma ki mezmun, mahzul kalmıyasın 22

11. ﴿وَيَدْعُ الْاِنْسَانُ بِالشَّرِّ دُعَآءَهُ بِالْخَيْرِ﴾ İnsan, hayra dua eder gibi şerre dua veya şerri da'vet eder. - Sanki o büyük ecre dua ediyormuş gibi o elîm azâba duâ eder. Veya ef'alile o azâbı da'vet eyler. Bunun sebebi de şudur: ﴿وَكَانَ الْاِنْسَانُ عَجُولًا﴾ insan aculdür - pek acelecidir. Sonra olacak şey'i vaktından evvel oluversin ister. Sabr-ü tehammül gücüne gelir de iyman ile salıh amellere ıkdam ederek o büyük ecri istiyecek yerde acelesinden iymansızlar hakkında

hazırlanmış olan azabı elîme

duâ eder, onun bir an evvel icra edilivermesini bir hayır ister gibi ister ve bu suretle kendisine şer da'vet etmiş olur. Zira bir şey'i vaktından evvel isti'cal eden mahrumiyyetile muateb olur. Binaenaleyh mü'minler şerre duâ etmemeli sabr-ü teenni ile hayra duâ etmeli ve a'meli salihaya ıkdam ile hayra da'vet eylemelidirler.

İnsanın acul olması bir de şu ma'nayı tazammun eder:

İnsan peşincidir. Veresieden ziyade heves eder, Âhıreti Dünyada görmek ister, onun için insanların bir çoğu Âhıreti bırakır da Dünyayı ister, o büyük ecre ehemmiyyet vermez, o azabı elîmi hisaba almaz da bu suretle kendisine hayır istiyormuş gibi şerri da'vet eder. Ki bu ma'nâ biraz sonra « مَنْ كَانَ يُرِيدُ الْعَاجِلَةَ » âyetile tavzıh olunacaktır. Hâsılı her ferdinde veya bütün ahvalinde değil cinsi ı'tibarile veya ba'zı ahvalde insan aculdür. Ve acelesinden hayr-ü şerri tefrık etmez, sonunu gözetmez. Zaman âyetlerini hisaba almaz da kendini hayri da'vet ediyormuş gibi bir tehalükle şerri da'vet eder.

sh:»3169

12. ﴿وَجَعَلْنَا الَّيْلَ وَالنَّهَارَ اٰيَتَيْنِ﴾ Halbuki biz gece ve gündüz iki âyet yaptık - gece ve gündüz denilen iki mühim alâmet ki ıhtilâf ve teakubile zamanın cereyanına mıkyas ve onun üzerinde icrayi huküm ve tesarruf eden kudreti ilâhiyyeden birer nişanedirler. Bunları ﴿فَمَحَوْنَآ اٰيَةَ الَّيْلِ﴾ yaparken gece âyetini mahvettik - bu nazım, san'ati ıhtibâk kabîlinden bir iycaz ile şu ma'nâyı iş'ar eder ki gece ve gündüzün kendilerini iki âyet yaparken her biri için de birer âyet yaptık ve bunun için gece âyetini mahvettik ﴿وَجَعَلْنَآ اٰيَةَ النَّهَارِ مُبْصِرَةً﴾ gece âyeti zulmet veya Kamer, gündüz âyeti de zıya veya. Güneştir. Lâkin burada âyetülleyl zulmet ile tefsir edilecek olursa zulmetin mahvı âyeti nehar müfadı demek olacağından bu fıkra ikinciden fazla bir faide ifade etmemiş olacaktır. Binaenaleyh âyetülleylden murad, Kamer olmak ve zulmet bunun mahvinde anlaşılmak daha zâhirdir. O halde mahvı Kamerden murad nedir? İbni Abbas demiştir ki âyetülleyl olan Kamer, Şems gibi mudıy idi mahv edildi ve Kamerin yüzündeki karaltı o mahvın eseridir. İbni ebi hâtemin tahric ettiği vechile Muhammed ibni Kâ'bi Kurazî demiştir ki gece bir Güneş, gündüz de bir Güneş vardı gece Güneşi mahvedildi ve işte Kamerdeki mahıv, odur. Delâilünnübüvvede Beyhekî ve ibni Asakir, Saidi

Makbürîden şöyle tahric etmişlerdir ki Abdullah ibni Selâm, Nebiyyi ekrem sallallahü aleyhi vesellemden Kamerdeki karaltıyı sual etti. Resulullah ikisi de Şems idi dedi ve dedi ki Allah tealâ « وَجَعَلْنَا الَّيْلَ وَالنَّهَارَ اٰيَتَيْنِ فَمَحَوْنَآ اٰيَةَ الَّيْلِ » buyurdu. İmdi gördüğün karaltı o mahivdir» اهـ. Bunlar

sh:»3170

gibi daha diğer asâr dahi vardır. Demek ki ay evvel Güneş gibi mudıy olarak yaratılmıştı o da bir Güneş demekti ve o halde Güneş gibi harareti de vardı, sonra Allah tealâ o Güneşi mahvetti ya'ni söndürdü ve bu suretle şimdi bildiğimiz gece âyeti olan Kamer husule geldi. Şu halde gerek Kamerin yüzündeki karaltı ve gerek aksettirdiği nurunun büyüyüp küçülmesi ve nihayet mihakta kaybolup yeni bir hilâl olarak zuhur etmesi o mahvın bir eser ve neticesidir. Kamerin nuru bizatihi olmayıp Şemsten müstefad olduğu eskiden beri Ilmi hey'et eshabınca ma'lûm ise de onun mukaddemâ Güneş gibi mudıy iken sonradan böyle mahvedilip sönmüş olduğu bilinmiyordu. Kur'anın haber vermiş olduğu bu hakıkati nihayet zamanımız eshabı fenni almış kabul etmiş ve bu günkü mülâhazatı fenniyyelerini bu esas üzerine ta'kıb etmekte bulunmuşlardır. Ecramı Semâviyyenin sureti teşekkülüne müteallık nazariyyata yol açmış olan bu mahvı

Kamer mes'elesi ılmî noktai nazardan çok hâizi ehemmiyyet olduğu gibi dinî noktai nazardan da öyledir. Çünkü ahvali Kıyametten « اِذَا الشَّمْسُ كُوِّرَتْ۠ ۝ وَاِذَا النُّجُومُ انْكَدَرَتْ۠ » âyetlerile haber verilen tekviri Şems, inkidarı nücum hâdiselerinin tesavvur ve tasdıkını bir misali mütekaddim ile nazarı ıbarete vaz'etmektedir. Kıyamet ve Âhıreti hisaba aldırmak için zamanın seyri inkılâbını mutalea ettirmek hıkmetiyle gece ve gündüz âyetlerini mevzuı bahseden bu âyetin siyakı da bilhassa bu ıbret ile alâkadardır. Bu suretle buyuruluyorki: gece âyetini mahvettik ﴿وَجَعَلْنَآ اٰيَةَ النَّهَارِ مُبْصِرَةً﴾ ve gündüz âyetini bir gösterici kıldık -ya'ni Güneşi gözü olanlara her şey'i görecek bir vasıtai ru'yet olan zıya ile parlak yaptık ve mahvetmedik ﴿لِتَبْتَغُوا فَضْلًا مِنْ رَبِّكُمْ﴾ ki rabbınızdan fadıl taleb edesiniz - bu hıtabın cinsi beşere müteveccih olduğu nazarı dikkate sh:»3171

alınırsa bundan anlaşılır ki Arz üzerinde insan cinsi Kamerin mahvinden sonra vücude gelmiş ve gece ile gündüzün tefrıkı hayati beşerin esbabı feyzından birisi olmuştur. Bu suretle ma'nâ şu olur: bunların böyle yapılması şu hikmetler içindir ki siz, hayata mazber olup basar ve basîret sahibi insanlar olasınız da bunları yapan ve sizi yetiştiren rabbınızın büyüklüğünü anlıyarak çalışasınız, fakat şer ve nuksan için değil, onun lûtf-ü kereminden hayırlı kâr ve terakkı istemek için çalışasınız. ﴿وَلِتَعْلَمُوا عَدَدَ السِّنِينَ وَالْحِسَابَ﴾ ve senelerin adedini ve hisabı bilesiniz

-geceleriyle ve gündüzleriyle aylarıyle ve yıllarıyle zamanı ölçüp önünü sonunu Dünyayı ve Âhıreti hisab edesiniz de sonra olacak şeyleri acele ile önden istemiyesiniz ve Dünyaya güvenip Âhıretteki hisabı unutmıyasınız diye bunları böyle yaptık ﴿وَكُلَّ شَىْءٍ فَصَّلْنَاهُ تَفْصِيلًا﴾ ve herşeyi tafsıl ettik de ettik - ya'ni âlemi tekvinde her şeyi ayırd edip âyeti nehar ile gösterdiğimiz gibi Kur'anda da Din-ü Dünyanıza, hayr-ü şerrinize müteallık her şeyi âyetlerile beyan ettik, bu suretle Kur'an, âyeti nehar gibidir. Bunun karşısında kütübi salife ise mahvedilmiş âyeti leyl gibi mensuhtur. Bu tafsıl cümlesinden olmak üzere :

13. ﴿وَكُلَّ اِنْسَانٍ اَلْزَمْنَاهُ طَآئِرَهُ فِى عُنُقِهٖ﴾ Her insanın da kuşunu boynunda kendisine takdık - ya'ni baht-ü kaderini, âlemi gaybdan uçup gelecek olan hayır veya şer nasıbini kendi zimmetine ilzam eyledik, mes'uliyyeti kendi taleb ve ameline tahsıs ettik ve yahud vebalini kendi nefsine bağladık ﴿وَنُخْرِجُ لَهُ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ كِتَابًا﴾ ve ona yevmi kıyamette bir kitab - a'malini kayd ve hisabını irâe eden bir defter - çıkaracağız ﴿يَلْقٰيهُ مَنْشُورًا﴾ ki o kitab açık olarak yahud neşrolunarak ona şöyle çatacak 14.

﴿اِقْرَاْ كِتَابَكَ كَفٰى بِنَفْسِكَ الْيَوْمَ عَلَيْكَ حَسِيبًا﴾ oku kitabını, bu

sh:»3172

gün üzerinde hisabcı kendi nefsin yeter. - Onun için insan Dünyada da her gün kendini okumalı, hisaba çekilmezken evvel kendini muhasebeye çekmeli «

«حَاسِبُوآ اَنْفُسَكُمْ قَبْلَ اَنْ تُحَاسَبُوا

Böyle her insanın tairi kendi boynuna ilzam olanmasının hasılı ma'nâsı daha ziyade iyzah olunarak buyuruluyor ki: 15. ﴿مَنِ اهْتَدٰى﴾ ilh...

İyi amma herkes hidayet ve dalâleti nasıl ta'yin etsin? Denecek olursa bu süali mukaddere cevaben buyuruluyor ki:

﴿وَمَاكُنَّا مُعَذِّبِينَ حَتّٰى نَبْعَثَ رَسُولًا﴾ Biz, bir Resul gönderinciye kadar ta'zib de etmeyiz - Resul gönderilince de hidayet ve dalalet tebliğ edilmiş bulunur. Fakat onu kabul edip etmemek herkesin kendi boynuna, kendi iradesine bağlıdır.

Bu suretle herkesin tairi kendi boynuna ilzam edilmiş olması, her insanın sırf kendi boynundaki vebalile mes'ul tutulması yalnız ferdlere mahsus olmayıp her cem'ıyyetin yıkımı da kendi içinden, kendi boynuna geçirilen baykuşlarından naşi olduğunu anlatmak için de buyuruluyor ki :

16. ﴿وَاِذَآ اَرَدْنَآ اَنْ نُهْلِكَ قَرْيَةً﴾ ilâ...

18. ﴿مَنْ كَانَ يُرِيدُ الْعَاجِلَةَ﴾ Her kim peşini kasdederse - ya'ni Dünya için çalışır, amelinin ecrini ölmeden bu hayatı Dünyada almak isterse ﴿عَجَّلْنَا لَهُ فِيهَا﴾ ona burada, bu Dünyada peşin veririz - fakat alesseviyye herkese istediği kadar değil ﴿مَانَشَآءُ لِمَنْ نُرِيدُ﴾ her kime istersek dileyeceğimiz kadar - çünkü her hangi bir amelin kıymeti çalışanın istediği ile değil, çalıştıranın kabul ile teayyün eder. Maamafih «

مَنْ كَانَ يُرِيدُ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا وَزِينَتَهَا نُوَفِّ اِلَيْهِمْ اَعْمَالَهُمْ فِيهَا وَهُمْ فِيهَا لَا يُبْخَسُونَ»

mantukunca hepsinin ameline vefa edilir, hiç birinin hakkı yenmez

﴿ثُمَّ جَعَلْنَا لَهُ جَهَنَّمَ﴾ ilâ - işte acul olmanın önü hoş gibi görünürse de akıbeti böyle

vahimdir.

19. ﴿وَمَنْ اَرَادَ الْاٰخِرَةَ﴾ Her kim de Âhıreti murad eder

﴿وَسَعٰى لَهَا سَعْيَهَا وَهُوَ مُؤْمِنٌ﴾ ve ona iyman ederek lâyıkı vechile sa'y de eylerse

﴿فَاُولٰٓئِكَ كَانَ سَعْيُهُمْ مَشْكُورًا﴾ işte bunların sa'yleri meşkûr olur 20.

﴿كُلًّا نُمِدُّ هٰٓؤُلَآءِ وَهٰٓؤُلَآءِ مِنْ عَطَآءِ رَبِّكَ﴾ hepsine: onlara da onlara da,

yani Dünya için çalışanlara da Âhıret için çalışanlara da rabbın atasından imdad ederiz. - Ya'ni amellerinin

mukabili olarak değil, rabbına mahsus olan nâmütenâhî atıyyeden sırf bahşış olarak imdad ederiz

﴿وَمَا كَانَ عَطَآءُ رَبِّكَ مَحْظُورًا﴾ ve rabbının atâsı memnu' değildir. - Peşin için

çalışana da verilir, veresiye çalışanlara da verilir. Binaenaleyh Dünya için çalışanlara Dünyalıkları

verilirken Âhıret için çalışanlar Dünyada mahrum olur zannedilmemelidir. 21.

﴿اُنْظُرْ كَيْفَ فَضَّلْنَا بَعْضَهُمْ عَلٰى بَعْضٍ﴾ bak onların ba'zısını ba'zısına nasıl

ta'fdıl etmişizdir. - Her iki kısımdan insanların bu Dünyadaki atâ ve imdad cihetiyle mertebeleri ne kadar

mütefavit, Dünya menafındeki nisbetleri ne kadar mütefadıl olduğu mahsûsdur. Bu fark-u tefavütün esası mahzâ Allah tealânın bir tercih ve tafdilidir. Ve ancak onun eseri meşiyyetidir. Her insanın bahtı boynuna böyle ilzam olunmuştur ﴿وَلَلْاٰخِرَةُ اَكْبَرُ دَرَجَاتٍ وَاَكْبَرُ تَفْضِيلًا﴾ ve her halde Âhıret derecatca da daha büyük, tafdılce de daha büyüktür. - Binaenaleyh insan acele etmemeli, sa'yi meşkûr olmak için bütün makasıdında Âhıreti tercih eylemelidir.

sh:»3174

Ey insan! 22. ﴿لَا تَجْعَلْ مَعَ اللّٰهِ اِلٰهًا اٰخَرَ فَتَقْعُدَ مَذْمُومًا مَخْذُولًا﴾ Allahın maıyyetinde diğer bir ilâh uydurma, sonra mezmun mahzul kalırsın - Allah ındinde mezmun olur, kendini kurtaracak hiç bir yardımcı bulamazsın. Çünkü şirk, çok büyük zulm, en büyük haksızlıktır, zâlim ise her zaman mezmum ve akıbet mahzudür. Halbu ki her sa'y kuvvete mütevakkıftır. En büyük kuvvet ise haktır. Hakkın başı da tevhiddir. « لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ اِلَّا بِاللّٰهِ » dır. Âhırete lâyık sa'y için ilk şart, iyman olduğu cihetle evvelâ iymanın birinci rüknü olan tevhid emrinden bed' ile sa'y-ü amelde düsturı hareket ittihaz edilmesi lâzım gelen ahlâk ve a'mali saliha esaslarını tesbit eden ve nihayet yine tevhid

emrini te'kid ile şirki müaheze edecek olan bervechiâti evâmir ve nevahi dikkat ediniz ne güzel

hikmetlerdir:

﴿٢٣﴾ وَقَضٰى رَبُّكَ اَلَّا تَعْبُدُوٓا اِلَّآ اِيَّاهُ وَبِالْوَالِدَيْنِ اِحْسَانًا ۭ اِمَّا يَبْلُغَنَّ عِنْدَكَ الْكِبَرَ اَحَدُهُمَآ اَوْ كِلٰهُمَا فَلَا تَقُلْ لَّهُمَآ اُفٍّ وَّلَا تَنْهَرْهُمَا وَقُلْ لَّهُمَا قَوْلًا كَرِيمًا ﴿٢٤﴾ وَاخْفِضْ لَهُمَا جَنَاحَ الذُّلِّ مِنَ الرَّحْمَةِ وَقُلْ رَّبِّ ارْحَمْهُمَا كَمَا رَبَّيٰنِيْ صَغِيرًا ۭ ﴿٢٥﴾ رَبُّكُمْ اَعْلَمُ بِمَا فِيْ نُفُوْسِكُمْ ۭ اِنْ تَكُوْنُوْا صٰلِحِيْنَ فَاِنَّهٗ كَانَ لِلْاَوَّابِيْنَ غَفُوْرًا ﴿٢٦﴾ وَاٰتِ ذَا الْقُرْبٰى حَقَّهٗ وَالْمِسْكِيْنَ وَابْنَ السَّبِيْلِ وَلَا تُبَذِّرْ تَبْذِيرًا ﴿٢٧﴾ اِنَّ الْمُبَذِّرِيْنَ كَانُوْٓا اِخْوَانَ الشَّيٰطِيْنِ ۭ وَكَانَ الشَّيْطٰنُ لِرَبِّهٖ كَفُوْرًا ﴿

sh:»3175

﴿٢٨﴾ وَاِمَّا تُعْرِضَنَّ عَنْهُمُ ابْتِغَاۗءَ رَحْمَةٍ مِّنْ رَّبِّكَ تَرْجُوْهَا فَقُلْ لَّهُمْ قَوْلًا مَّيْسُوْرًا ﴿٢٩﴾ وَلَا تَجْعَلْ يَدَكَ مَغْلُوْلَةً اِلٰى عُنُقِكَ وَلَا تَبْسُطْهَا كُلَّ الْبَسْطِ فَتَقْعُدَ مَلُوْمًا مَّحْسُوْرًا ﴿٣٠﴾ اِنَّ

رَبَّكَ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَآءُ وَيَقْدِرُ ۚ اِنَّهُ كَانَ بِعِبَادِهٖ خَبِيرًا
بَصِيرًا ﴿٣١﴾ وَلَا تَقْتُلُوٓا اَوْلَادَكُمْ خَشْيَةَ اِمْلَاقٍ ۖ نَحْنُ نَرْزُقُهُمْ
وَاِيَّاكُمْ ۚ اِنَّ قَتْلَهُمْ كَانَ خِطْاً كَبِيرًا ﴿٣٢﴾ وَلَا تَقْرَبُوا الزِّنٰٓى
اِنَّهُ كَانَ فَاحِشَةً ۚ وَسَآءَ سَبِيلًا ﴿٣٣﴾ وَلَا تَقْتُلُوا النَّفْسَ الَّتِى
حَرَّمَ اللّٰهُ اِلَّا بِالْحَقِّ ۗ وَمَنْ قُتِلَ مَظْلُومًا فَقَدْ جَعَلْنَا لِوَلِيِّهٖ
سُلْطَانًا فَلَا يُسْرِفْ فِى الْقَتْلِ ۖ اِنَّهُ كَانَ مَنْصُورًا ﴿٣٤﴾ وَلَا
تَقْرَبُوا مَالَ الْيَتِيمِ اِلَّا بِالَّتِى هِىَ اَحْسَنُ حَتّٰى يَبْلُغَ اَشُدَّهٗ ۚ
وَاَوْفُوا بِالْعَهْدِ ۚ اِنَّ الْعَهْدَ كَانَ مَسْـُٔولًا ﴿٣٥﴾ وَاَوْفُوا الْكَيْلَ
اِذَا كِلْتُمْ وَزِنُوا بِالْقِسْطَاسِ الْمُسْتَقِيمِ ۚ ذٰلِكَ خَيْرٌ وَاَحْسَنُ
تَاْوِيلًا ﴿﴾

sh:»3176

﴿٣٦﴾ وَلَا تَقْفُ مَالَيْسَ لَكَ بِهٖ عِلْمٌ ۚ اِنَّ السَّمْعَ وَالْبَصَرَ
وَالْفُؤَادَ كُلُّ اُولٰٓئِكَ كَانَ عَنْهُ مَسْـُٔولًا ﴿٣٧﴾ وَلَا تَمْشِ فِى
الْاَرْضِ مَرَحًا ۚ اِنَّكَ لَنْ تَخْرِقَ الْاَرْضَ وَلَنْ تَبْلُغَ الْجِبَالَ طُولًا

﴿٣٨﴾ كُلُّ ذٰلِكَ كَانَ سَيِّئُهُ عِنْدَ رَبِّكَ مَكْرُوهًا﴿

Meali Şerifi

Rabbın şunları kat'î ferman buyurdu: ondan başkasına ıbadet etmeyin, ebeveyne güzellik edin, ya birisi yâhud ikisi de yanında ıhtiyarlık haline gelirse sakın onlara üff deme ve onları azarlama ikisine de ikramlı söz söy'e 23 İkisine de merhametten döşenerek kanad indir ve de ki: rabbım! İkisine de merhamet buyur, beni küçükken terbiye ettikleri gibi 24 Rabbınız nefislerinizdekini daha iyi bilir, eğer siz ehli salâh iseniz; Şüphesiz ki o çok tevbekâr olanlara bir gafûr bulunuyor 25, Karabet sahibine de hakkını ver, miskîne de, yolda kalmış da, bununla beraber saçıp savurma 26 Çünkü saçıp savuranlar Şeytanın ıhvanıdırlar, Şeytan ise rabbına çok nankör bulunuyor 27 Ve eğer rabbından ümid ettiğin bir rahmeti aramak için o müstahıklardan sarfı nazar etmek mecburiyyetinde isen o vakıt da onlara yumuşak bir söz söyle 28 Hem elini bağlayıp boynuna asma, hem de onu büsbütün açıp saçma ki pişman olur, açık kalırsın 29 Çünkü rabbın hem dilediğine rızkı basteder, hem de sıkar, çünkü o kullarına habîr, basîr bulunuyor 30 bir de Züğürtlük korkusiyle evlâdlarınızı öldürmeyip, onlara da rızkı biz veririz size de, elbette onları öldürmek büyük cinayet bulunuyor 31 Zinaya da yaklaşmayın, çünkü o pek çirkin,

sh:»3177

yolca da pek fena bulunuyor 32 Allahın tahrim eylediği nefsi katil de etmeyin, meğer ki hak sebeble ola, ve her kim mazlûmen katledilirse onun velisi için biz bir tesallut hakkı vermişizdir, o da katil de israf etmesin, çünkü o mensur bulunuyor 33 Yetîm malına da yaklaşmayın ancak rüşdüne irinciye kadar en güzel olan suretle başka, ahdi de yerine getirin, çünkü ahidden mes'uliyyet muhakkak bulunuyor 34 Ölçtüğünüz vakıt da tam ölçün ve doğru terazi ile tartın, bu hem hayırlı hem de akıbetçe daha güzeldir 35 Bir de hiç bilmediğin bir şey'in ardınca gitme, çünkü kulak, göz, gönül, bunların her biri ondan mes'ul bulunuyor 36 Hem Yer yüzünde azametle yürüme, çünkü sen ne Arzı yırtabilirsin, ne de boyca dağlara yetişebilirsin 37 Bütün bunların menhiy olanı rabbın ındında mekruh bulunuyor 38

﴿٣٩﴾ ذٰلِكَ مِمَّآ اَوْحٰٓى اِلَيْكَ رَبُّكَ مِنَ الْحِكْمَةِ ۗ وَلَا تَجْعَلْ مَعَ اللّٰهِ اِلٰهًا اٰخَرَ فَتُلْقٰى فِى جَهَنَّمَ مَلُوْمًا مَّدْحُوْرًا ﴿٤٠﴾ اَفَاَصْفٰىكُمْ رَبُّكُمْ بِالْبَنِيْنَ وَاتَّخَذَ مِنَ الْمَلٰٓئِكَةِ اِنَاثًا ۗ اِنَّكُمْ لَتَقُوْلُوْنَ قَوْلًا عَظِيْمًا ﴿

Meali Şerifi

İşte bunlar rabbının sana vahyettiği hikmetlerdendir, sakın Allah ile beraber diğer bir ilâh uydurma ki sonra levm-ü tard olunarak Cehenneme atılırsın 39 Ya şimdi rabbınız sizi oğullarla mümtaz kıldı da kendisi Melâikeden dişiler edindi öylemi? Hakıkaten siz çok büyük bir söz söylüyorsunuz 40

sh:»3178

﴿٤١﴾ وَلَقَدْ صَرَّفْنَا فِى هٰذَا الْقُرْاٰنِ لِيَذَّكَّرُوا۟ وَمَا يَزِيدُهُمْ اِلَّا نُفُورًا ﴿٤٢﴾ قُلْ لَوْ كَانَ مَعَهٰٓ اٰلِهَةٌ كَمَا يَقُولُونَ اِذًا لَابْتَغَوْا اِلٰى ذِى الْعَرْشِ سَبِيلًا ﴿٤٣﴾ سُبْحَانَهُ وَتَعَالٰى عَمَّا يَقُولُونَ عُلُوًّا كَبِيرًا ﴿٤٤﴾ تُسَبِّحُ لَهُ السَّمٰوَاتُ السَّبْعُ وَالْاَرْضُ وَمَنْ فِيهِنَّ ۚ وَاِنْ مِنْ شَىْءٍ اِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهٖ وَلٰكِنْ لَا تَفْقَهُونَ تَسْبِيحَهُمْ ۚ اِنَّهُ كَانَ حَلِيمًا غَفُورًا ﴿٤٥﴾ وَاِذَا قَرَاْتَ الْقُرْاٰنَ جَعَلْنَا بَيْنَكَ وَبَيْنَ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْاٰخِرَةِ حِجَابًا مَسْتُورًا

﴿٤٦﴾ وَجَعَلْنَا عَلٰى قُلُوبِهِمْ اَكِنَّةً اَنْ يَفْقَهُوهُ وَفِىٓ اٰذَانِهِمْ وَقْرًا ۖ وَاِذَا ذَكَرْتَ رَبَّكَ فِى الْقُرْاٰنِ وَحْدَهُ وَلَّوْا عَلٰٓى اَدْبَارِهِمْ نُفُورًا ﴿٤٧﴾ نَحْنُ اَعْلَمُ بِمَا يَسْتَمِعُونَ بِهٖٓ اِذْ يَسْتَمِعُونَ اِلَيْكَ وَاِذْ هُمْ نَجْوٰٓى اِذْ يَقُولُ الظّٰالِمُونَ اِنْ تَتَّبِعُونَ اِلَّا رَجُلًا مَسْحُورًا ﴿

sh:»3179

﴿٤٨﴾ اُنْظُرْ كَيْفَ ضَرَبُوا لَكَ الْاَمْثَالَ فَضَلُّوا فَلَا يَسْتَطِيعُونَ سَبِيلًا ﴿٤٩﴾ وَقَالُوٓا ءَاِذَا كُنَّا عِظَامًا وَرُفَاتًا ءَاِنَّا لَمَبْعُوثُونَ خَلْقًا جَدِيدًا ﴿٥٠﴾ قُلْ كُونُوا حِجَارَةً اَوْحَدِيدًا ﴿٥١﴾ اَوْ خَلْقًا مِمَّا يَكْبُرُ فِى صُدُورِكُمْ ۚ فَسَيَقُولُونَ مَنْ يُعِيدُنَا ۖ قُلِ الَّذِى فَطَرَكُمْ اَوَّلَ مَرَّةٍ ۚ فَسَيُنْغِضُونَ اِلَيْكَ رُءُوسَهُمْ وَيَقُولُونَ مَتٰى هُوَ ۖ قُلْ عَسٰٓى اَنْ يَكُونَ قَرِيبًا ﴿٥٢﴾ يَوْمَ يَدْعُوكُمْ فَتَسْتَجِيبُونَ بِحَمْدِهٖ وَتَظُنُّونَ اِنْ لَبِثْتُمْ اِلَّا قَلِيلًا ﴿

Meali Şerifi

Biz bu ıhtarı bu Kur'anda türlü şekillerle ifade ettik ki düşünüp akıllarını başlarına alsınlar, halbuki o onların ancak ürkekliğini artırıyor 41 De ki: Allah ile beraber dedikleri gibi ilâhlar olsa idi o takdirde onlar o Arşın sahibine elbet bir yol ararlardı 42 O sübhan, onların dediklerinden çok münezzeh ve çok yüksek, hem pek büyük bir yükseklikle yüksektir 43 Onu yedi Semâ ile Arz ve bütün bunlardaki zevil'ukul tesbih eder ve hattâ hiç bir şey yoktur ki onu hamdiyle tesbih etmesin ve lâkin siz onların tesbihlerini iyi anlamazsınız, o, cidden halîm gafur bulunuyor 44 Bir de sen Kur'anı kıraet ettiğin vakıt biz seninle Âhırete inanmıyanların arasına görünmez bir hıcab çekeriz 45 Ve kalblerinin üzerine onu iyi anlamalarına mani' kabuklar geçiririz ve kulaklarına bir ağırlık veririz 46 Rabbını Kur'anda vâhid olarak andığın vakıt da ürkerek arkalarına döner giderler 47 Biz pek âlâ biliyoruz seni

sh:»3180

dinlerken ne suretle dinliyorlar? Birbirleriyle fısıldaşırlarken de ve o zalimler derlerken de: başka değil, sırf bir sihirli adama tâbi' oluyorsunuz 48 Bak seni nelere kıyas ettiler de nasıl dalâlete düştüler, onun için bir

yol bulmağa tab-ü tüvanları yok 49 Bir de dediler ki: biz bir sürü kemik olduğumuz ve ufalanıp tozduğumuz vakıt mı cidden biz mi yeni bir hılkatle ba's olunacağız? 50 De ki: muhakkak, ister taş olun ister demir isterse gönlünüzde büyüyen her hangi bir halk, o halde bizi kim iade edebilir? Diyecekler, sizi, de: ilk defa yaratmış olan kudret sahibi, o vakıt sana başlarını sallıyacaklar da "ne vakıt o? " Diyecekler, de ki "yakın olması me'mul" 51 O sizi çağıracağı gün derhal ona kemali ta'zîm ile icabet edeceksiniz ve zannedeceksiniz ki pek az bir müddet kaldınız 52

42. ﴿اِذًا لَابْتَغَوْا اِلٰى ذِى الْعَرْشِ سَبِيلًا﴾ O takdirde mutlak o Arşin sahibine bir yol ararlardı - buna iki ma'nâ verilmiştir: birisi her biri o mâlikülmülke galebe etmek çaresini arardı, çünkü, galib olmadan ilâh olamazdı, bu surette « لَوْ كَانَ فِيهِمَآ اٰلِهَةٌ اِلَّا اللّٰهُ لَفَسَدَتَا » müeddasınca bürhanı temanüa' işaret olur. İkincisi de «Her biri onun zati ehadiyyetinden kuvvet ve kudret iktisab etmeksizin bir şey yapamıyacaklarını, bir cumhuriyyetin reissiz olamıyacağını bildiklerinden hepsi ona yaklaşmak için bir yol arardı, bu surette ise hiç biri ilâh olamaz, onun ülûhiyyetini teslim etmiş olurlardı» demektir.

44. ﴿وَاِنْ مِنْ شَىْءٍ اِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهٖ وَلٰكِنْ لَا تَفْقَهُونَ تَسْبِيحَهُمْ﴾

Ve hiç bir şey yoktur ki Allaha hamd ile tesbih eder olmasın ve lâkin siz onların tesbihlerini anlamazsınız - çokları bu tesbihin lisani hal ile delâlet veya hal-ü kalden eamm olduğuna kail olmuşlardır. - Fakat ba'zı müfessirîn ma'nâyı hakıkîsi üzere kavlen tesbih demek olduğunda ısrar etmiştir. Ekseriyyetin kavli ukuli avama emess görünürse de Alûsî tefsirinde tafsıl olunduğu üzere Resulullahın elinde taşların

sh:»3181

tesbihi duyulması gibi bir çok ehadîs ve asâri vâride ba'zın kavlini te'yid etmektedir. Muhyiddini Arabî ve sair bir çok Soffiyye dahi buna kaildirler.

﴿٥٣﴾ وَقُلْ لِعِبَادِى يَقُولُوا الَّتِى هِىَ اَحْسَنُ ۚ اِنَّ الشَّيْطَانَ يَنْزَغُ بَيْنَهُمْ ۚ اِنَّ الشَّيْطَانَ كَانَ لِلْاِنْسَانِ عَدُوًّا مُبِينًا ﴿٥٤﴾ رَبُّكُمْ اَعْلَمُ بِكُمْ ۚ اِنْ يَشَأْ يَرْحَمْكُمْ اَوْ اِنْ يَشَأْ يُعَذِّبْكُمْ ۚ وَمَآ اَرْسَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ وَكِيلًا ﴿٥٥﴾ وَرَبُّكَ اَعْلَمُ بِمَنْ فِى السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ ۗ وَلَقَدْ فَضَّلْنَا بَعْضَ النَّبِيّٖنَ عَلٰى بَعْضٍ وَاٰتَيْنَا دَاوٗدَ

﴿زَبُورًا﴾

Meali Şerifi

Kullarıma söyle ki: en güzel olan kelimeyi söylesinler çünkü Şeytan aralarını gıcıklar, çünkü Şeytan insana açık bir düşman bulunuyor 53 Rabbınız sizi daha çok bilir, dilerse size merhamet buyurur, dilerse size azâb eder, seni de üzerlerine vekîl göndermedik 54 Hem rabbın Göklerde ve Yerde kim varsa hepsine a'lemdir, celâlim hakkı için Peygamberlerin de ba'zısını ba'zısına tafdıl ettik ve Davûda bir Zebûr verdik

55

55. ﴿وَاٰتَيْنَا دَاوُدَ زَبُورًا﴾ - Burada bilhassa Davûd ve Zebûrun zikredilmesinin vechi:

sh:»3182

1 - Kureyş, Peygambere karşı mücadele için Yehûdîlere müracaat ediyorlar, Yehûdîler de «Musâdan

sonra Peygamber yoktur. Tevrattan sonra kitab yoktur» diyorlar. Binaenaleyh bununla onların bu iddiaları nakzedilmiştir.

2 - Bununla tafdilin haysiyyetine tenbih olunmuştur. Zira Davûd büyük bir melik idi. Böyle iken burada onun mülkü kale alınmayıb da Zebûrun tahsis edilmesi zikr olunan tefdılden murad mal ve mülk ile değil, ılim ve din ile tafdıl demek olduğunu gösterir.

3 - Zebûrda Hatemül'enbiya ve onun ümmetinin hayrül'ümem olduğu yazılmıştı. Netekim « وَلَقَدْ كَتَبْنَا فِى الزَّبُورِ مِنْ بَعْدِ الذِّكْرِ اَنَّ الْاَرْضَ يَرِثُهَا عِبَادِىَ الصَّالِحُونَ » buyurulmuştur (Sûrei «Enbiya»ya bak).

﴿٥٦﴾ قُلِ ادْعُوا الَّذِينَ زَعَمْتُمْ مِنْ دُونِهِ فَلَا يَمْلِكُونَ كَشْفَ الضُّرِّ عَنْكُمْ وَلَا تَحْوِيلًا ﴿٥٧﴾ اُولٰٓئِكَ الَّذِينَ يَدْعُونَ يَبْتَغُونَ اِلٰى رَبِّهِمُ الْوَسِيلَةَ اَيُّهُمْ اَقْرَبُ وَيَرْجُونَ رَحْمَتَهُ وَيَخَافُونَ عَذَابَهُ اِنَّ عَذَابَ رَبِّكَ كَانَ مَحْذُورًا ﴿٥٨﴾ وَاِنْ مِنْ قَرْيَةٍ اِلَّا نَحْنُ مُهْلِكُوهَا قَبْلَ يَوْمِ الْقِيٰمَةِ اَوْ مُعَذِّبُوهَا عَذَابًا شَدِيدًا كَانَ

ذٰلِكَ فِى الْكِتَابِ مَسْطُورًا ﴿

Meali Şerifi

De ki: ondan başka zu'mettiklerinize çağırın, anlarsınız ki başınızdan sıkıntıyı ne def'edebilirler ne de tahvil 56 Onların yalvarıp durdukları, rablarına hangisi daha yakın diye vesîle

ararlar ve rahmetini umarlar azâbından korkarlar, çünkü rabbının azâbı korkunç bulunuyor 57 Hiç bir memleket de yoktur ki biz onu Kıyamet gününden evvel helâk edecek veya şiddetli bir azâb ile ta'zib eyliyecek olmıyalım, kitabda bu mestur bulunuyor 58

58. «فِى الْكِتَابِ» - Burada kitabdan Murad Levhı mahfuzdur.

﴿٥٩﴾ وَمَا مَنَعَنَآ اَنْ نُرْسِلَ بِالْاٰيَاتِ اِلَّآ اَنْ كَذَّبَ بِهَاالْاَوَّلُونَ ۭ وَاٰتَيْنَا ثَمُودَ النَّاقَةَ مُبْصِرَةً فَظَلَمُوا بِهَا ۭ وَمَانُرْسِلُ بِالْاٰيَاتِ اِلَّا

تَخْوِيفًا ﴿٦٠﴾ وَاِذْ قُلْنَا لَكَ اِنَّ رَبَّكَ اَحَاطَ بِالنَّاسِ ۭ وَمَا جَعَلْنَا الرُّءْيَا الَّتِيْٓ اَرَيْنٰكَ اِلَّا فِتْنَةً لِّلنَّاسِ وَالشَّجَرَةَ الْمَلْعُوْنَةَ فِي الْقُرْاٰنِ ۭ وَنُخَوِّفُهُمْ ۙ فَمَا يَزِيْدُهُمْ اِلَّا طُغْيَانًا كَبِيْرًا ﴿٦٠﴾

Meali Şerifi

O istenilen âyetler (mu'cizeler) le risalet vermekten bizi men'eden de yoktur, ancak onları evvelki ümmetler tekzib ettiler, Semude gözleri göre göre o nakayı verdik de onunla kendilerine zulmettiler, halbuki biz o âyetleri ancak korkutmak için göndeririz 59 Ve unutma ki vaktiyle sana haberin olsun ki, dedik: rabbın o insanları ihata etmiştir, o sana gösterdiğimiz temaşayı ve Kur'anda lâ'net edilen ağacı da sırf insanlara bir imtihan için yapmışızdır, biz onları tehdid ediyoruz, o onlara büyük bir tuğyan artırmaktan başka netice vermiyor 60

sh:»3184

59. ﴿وَمَا مَنَعَنَآ اَنْ نُّرْسِلَ بِالْاٰيٰتِ﴾ O âyetlerle resul göndermekten bizi hiç

bir şey menetmiş değil ﴿اِلَّآ اَنْ كَذَّبَ بِهَا الْاَوَّلُونَ﴾ ancak onları evvelkiler tezib ettiler - ve binaenaleyh kökünden mahv-ü tedmir edildiler.

Âyât, ya'ni kudreti ilâhiyyeye delâlet eden alâmetler üç kısımdır. Bir kısmı her şeye amdır.

ففی کل شیء له آیة تدل علی انه واحد

Her şeyde onun bir âyeti vardır ki vahid olduğuna delâlet eder. Ulemanın fikri bundadır. Bir kısmı ra'd, küsuf gibi mu'taddır. Cehelenin fikri de bundadır. Bir kısmı harikul'adedir. Ki Enbiyanın mu'cizâtı, evliyanın keramâtı bu kabildendir. Mu'cizeler miyanında ınadına taleb ve ısrar olunan bir kısım vardır ki bunlara «âyatı mukteraha» ta'bir olunur. Bunlar gösterildiği zaman tekzib edenler Kavmi Semûd gibi azâbi istiysal ile derhal ihlâk olunmuşlardır.

Buradaki « اَلْاٰيَاتِ » lâmi ahd ile işte bu kabilden âyâtı mukterahaya işarettir ki Kureyş müriklerinin ınadına olarak taleb eyledikleri âyât demektir. Netekim biraz sonra « وَقَالُوا لَنْ نُؤْمِنَ لَكَ حَتّٰى تَفْجُرَ لَنَا مِنَ الْاَرْضِ يَنْبُوعًا » ilh...

diye tasrih olunacaktır.

﴿وَمَانُرْسِلُ بِالْاٰيَاتِ اِلَّا تَخْوِيفًا﴾ Halbuki biz bu âyetleri ancak tahvif için gönderiyoruz - ya'ni sana gönderdiğimiz âyetleri ya Muhammed! Azâb ve ihlâk için değil, Âhıret azâbından korkutmak için gönderiyoruz. Binaenaleyh onların ınadına istedikleri âyetlerin gönderilmemesi kudreti ilâhiyyeye karşı bir mani' bulunduğundan dolayı değil, ümmeti Muhammed hakkında Kavmi Semûd gibi azâbı istiysal muradı ilâhî olmadığından dolayıdır.

Bu âyetin sebebi nüzulünde İbni Abbastan varid olan

sh:»3185

rivayete göre: Mekke ahalisi Safanın altın yapılmasını ve Mekke civarındaki dağların izale olunub kabili ziraat arazı yapılıvermesini istemişlerdi. Resulüllah bunu Allah tealâdan dileyince buyuruldu ki: istersen yaparım ve lâkin şu şart ile ki küfrederlerse evvelki kavimler gibi ihlâk ederim. Bunun üzerine Resulullah onu istemem yarabbi! teenni arzu ederim dedi ve binaenaleyh bu âyet nazil oldu. Bu rivayeti Ahmed,

Neseî, Hâkim, Taberanî ve saire tahric etmişlerdir.

Buna karşı belki bunlar tekzib etmezlerdi gibi bir ihtimal hatıra gelmemek için buyuruluyor ki:

60. ﴿وَاِذْ قُلْنَا لَكَ اِنَّ رَبَّكَ اَحَاطَ بِالنَّاسِ﴾ Hani hatırlarsın â biz sana demiştik ki hiç şüphe yok ki rabbın nası ihata etmiştir. - Ya'ni ılmiyle muhîttir. « وَرَبُّكَ اَعْلَمُ بِمَنْ فِى السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ» Buyurulduğu üzere hepsinin içini dışını, önünü sonunu tamamen bilir. Binaenaleyh istedikleri âyetler gönderildiği takdirde evvelkiler gibi bunların dahi tekzib edecekleri onun ma'lûmudur. Kezalik kudretiyle de muhîttir. Her insana tairini ilzam eden odur. Bir de onların tekzib edecekleri şundan istidlâl ile de anlaşılır: baksan â : ﴿وَمَا جَعَلْنَا الرُّءْيَا الَّتِىٓ اَرَيْنَاكَ اِلَّا فِتْنَةً لِلنَّاسِ﴾ Sana göstermiş olduğumuz o ru'yayı o gece görüşüne o nas için bir fitne, bir imtihandan başka bir şey kılmadık - ru'yayı ba'zıları Sûrei Fetihde gelecek olan Fethi Mekke ru'yası, ba'zıları da Bedirde Sanadidi müşrikînden her birinin yıkılacakları mevki'leri gösteren Bedr ru'yası demişlerdir. Fakat bu âyet mekkî olduğu cihetle Medinede olan o ru'yalarla te'vili müvafık olamaz. Sahihi cumhurun beyanı vechile bu irac ve Ru'ya sûrenin

başında geçen isra âyetindeki « لِنُرِيَهُ مِنْ اٰيَاتِنَا » ru'yetine işaret olmasıdır. Zira orada tafsıl edildiği vechile bu harika üzerine o müşrikler iyman etmek şöyle dursun iyman edenlerden ba'zılarının bile irtidadi gibi büyük bir fitne olmuştu

sh:»3186

burada ru'ya tabir edildiğinden doylayı miracın menamda cereyan eden bir ru'ya olduğunu zannedenler olmuşsa da bu da doğru değildir. Çünkü uykudaki ru'yada şuraya buraya gitmek, Semavâta çıkmak her keste vaki' olabilir. Ve bedihîdir ki böyle bir ru'ya gördüğünü söyleyen kimseye karşı inkâr ile hücum da edilmez. Eğer mi'rac menamda bir ru'yadan ıbaret olsa idi onun bir fitne yapılmasının ma'nâsı olmazdı. Doğrusu ru'ya esasen büşrâ vezninde masdardır. Urfte uyku halinde görülenlere isim olmuş ise de esas ı'tibariyle ma'nâsı ruyettir, görmek demektir. Bu âyette de bu ma'nâyi aslî üzere varid olmuştur. Ancak burada buna ru'yet denilmeyip de ru'ya ıtlak olunmasının nüktesini düşünmek lâzım gelir. Bunda üç vecih vardır. Evvelâ bu ru'yet geceleyin vakı, olmuş bir ru'yettir. Saniyen bu anlatıldığı zaman müşrikler sen bir ru'ya görmüşsün demişler. Salisen Mi'rac hadîslerinde görüldüğü üzere o ru'yetler miyanında ru'yadaki gibi misalî olarak gösterilmiş kısım da var idi. Meselâ Cennet-ü Cehennemi ıyanen görürken içlerinde bütün

ehli Cennet ve ehli nârı da görmüş idi. Halbuki bunların bir çoğu henüz Dünyaya bile gelmemiş olduklarından bunların kablel'vuku' sureti misaliyyleriyle görülmüş oldukları anlaşılır. İmdi hâsılı ma'nâ şu olur: İsrâ gecesi sana hakıkaten bizim gösterdiğimiz o Mi'rac görüşü âyetlerimizden bir âyeti kübrâ olduğu halde biz onu inadına âyet taleb etmekte olan o nâs için sırf bir fitne ve imtihan yaptık, gösterilen harikul'âde alâmetlere rağmen inanmadılar da ınadına tekzib ettiler. Binaenaleyh rabbının bildiği gibi bu imtihan ile de anlaşılır ki her ne âyet gösterilse tekzib edeceklerdir.

﴿وَالشَّجَرَةَ الْمَلْعُونَةَ فِى الْقُرْاٰنِ﴾ Kur'anda lâ'net edilmiş olan şecereyi de - kezalik onlar için bir fitne kıldık. Bu mel'un şecereden murad Buharî ve sairede rivayet olunduğu üzere şeceri zakkumdur. Ki sûrei

sh:»3187

«Saffat» ta «

اَمْ شَجَرَةُ الزَّقُّومِ. اِنَّا جَعَلْنَاهَا فِتْنَةً لِلظَّالِمِينَ. اِنَّهَا شَجَرَةٌ تَخْرُجُ فِى اَصْلِ الْجَحِيمِ. طَلْعُهَا كَاَنَّهُ رُؤُسُ الشَّيَاطِينِ. فَاِنَّهُمْ

لَاٰكِلُونَ مِنْهَا فَمَالِـُٔونَ مِنْهَاالْبُطُونَ۔ ثُمَّ اِنَّ لَهُمْ عَلَيْهَا لَشَوْبًا مِنْ حَمِيمٍ» Sûrei «Duhan» da «

اِنَّ شَجَرَةَ الزَّقُّومِ۔ طَعَامُ الْاَثِيمِ۔ كَالْمُهْلِ يَغْلِى فِى الْبُطُونِ۔ كَغَلْىِ الْحَمِيمِ» Sûrei «Vakıa» da «

ثُمَّ اِنَّكُمْ اَيُّهَا الضَّآلُّونَ الْمُكَذِّبُونَ۔ لَاٰكِلُونَ مِنْ شَجَرٍ مِنْ زَقُّومٍ۔ فَمَالِـُٔونَ مِنْهَا الْبُطُونَ۔ فَشَارِبُونَ عَلَيْهِ مِنَ الْحَمِيمِ» buyurulmuştur. Rivayet olunur ki bunlar nâzil olduğu

zaman Ebûcehil demiş ki «Muhammed sizi bir ateşle korkutuyor ki taşları yakarmış. Sonra da diyor ki o ateşte ağaç biter!... İbnüzziba'ra de biz zakkum diye ancak hurma ile kaymağı tanırız demiş binaenaleyh Ebûcehil cariyesine emredip hurma ve kaymak hazırlatmış da arkadaşlarına « تَزَقَّمُوا » haydi zakkumlanın demiş ve bunun üzerine zakkuma meftun olup irtidad edenler olmuştu. Bu süfehâ deve kuşunun köz ve kızgın demir yuttuğunu ve yeşil ağaçta ateş gizlendiğini gördükleri halde bunları yapan kudreti ilâhiyyenin ateşin aslından Cehennemin dibinden çıkaracağı ağacı inkâr ve istihfaf etmekle ne fena aldanmışlardı. Bu şecerei mel'une hakkında bir kaç kavil daha söylenmiş ise de mu'temed olan esahhı şecerei zakkum olmasıdır. Bunun bu suretle bu âyete tezyil edilmesi ise İsrâyi tekzib eden o muanidlerin lâ'nete meftuniyyetlerini iş'ar eden müdhiş bir inzardır. Netekim buyuruluyor ﴿وَنُخَوِّفُهُمْ﴾ ve biz

onları tahvif ediyoruz ﴿فَمَا يَزِيدُهُمْ اِلَّا طُغْيَانًا كَبِيرًا﴾ de o - tahvif - onlara

başka bir şey artırmıyor ancak büyük bir tuğyan.

Neden mi?

﴿٦١﴾ وَاِذْ قُلْنَا لِلْمَلٰٓئِكَةِ اسْجُدُوا لِاٰدَمَ فَسَجَدُوٓا اِلَّآ اِبْلِيسَ ؕ قَالَ ءَاَسْجُدُ لِمَنْ خَلَقْتَ طِينًا ﴿٦٢﴾ قَالَ اَرَاَيْتَكَ هٰذَا الَّذِى كَرَّمْتَ عَلَىَّ لَئِنْ اَخَّرْتَنِ اِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ لَاَحْتَنِكَنَّ ذُرِّيَّتَهٗٓ اِلَّا قَلِيلًا﴾

sh:»3188

﴿٦٣﴾ قَالَ اذْهَبْ فَمَنْ تَبِعَكَ مِنْهُمْ فَاِنَّ جَهَنَّمَ جَزَآؤُكُمْ جَزَآءً مَوْفُورًا ﴿٦٤﴾ وَاسْتَفْزِزْ مَنِ اسْتَطَعْتَ مِنْهُمْ بِصَوْتِكَ وَاَجْلِبْ عَلَيْهِمْ بِخَيْلِكَ وَرَجِلِكَ وَشَارِكْهُمْ فِى الْاَمْوَالِ وَالْاَوْلَادِ وَعِدْهُمْ ؕ وَمَا يَعِدُهُمُ الشَّيْطَانُ اِلَّا غُرُورًا ﴿٦٥﴾ اِنَّ عِبَادِى لَيْسَ لَكَ

عَلَيْهِمْ سُلْطَانٌ وَكَفٰى بِرَبِّكَ وَكِيلًا﴾

Meali Şerifi

Yine unutma ki bir vakıt Melâikeye Âdem için secde edin demiştik derhal secde ettiler, lâkin İblîs hiç dedi: ben bir çamur halinde yarattığın kimseye secde mi ederim? 61 Baksan a dedi: şu benim üzerime tekrim ettiğine, kasem ederim ki eğer beni Kıyamet gününe kadar te'hır edersen ben onun zürriyyetini pek azı müstesna olmak üzere mutlak kumandan altına alırım 62 Allah buyurdu ki: def'ol haydi onlardan her kim sana tabi' olursa haberiniz olsun ki Cehennem de sizin cezanızdır, mükemmel bir ceza 63 Hem onlardan gücün yettiğini sesinle oynat, süvarilerin ve piyadelerinle üzerlerine bas gürültüyü, ve mallarına evlâdlarına ortak ol ve onlarla va'dler yap, fakat Şeytan onlara bir aldanıştan başka ne va'd eder? 64 Doğrusu o benim kullarım yok mu! Senin onlar üzerine hiç bir saltanatın yoktur, vekîl ise rabbın yeter 65

sh:»3189

74. ﴿اِنَّ عِبَادِی﴾ - Burada izafet teşrif içindir. Murad ıbadı muhlisîndir. «

«اِنَّهُ لَيْسَ لَهُ سُلْطَانٌ عَلَى الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَلٰى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ

buyurulduğu gibi.

Ey insanlar !

﴿٦٦﴾ رَبُّكُمُ الَّذِى يُزْجِى لَكُمُ الْفُلْكَ فِى الْبَحْرِ لِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهٖ اِنَّهٗ كَانَ بِكُمْ رَحِيمًا ﴿٦٧﴾ وَاِذَا مَسَّكُمُ الضُّرُّ فِى الْبَحْرِ ضَلَّ مَنْ تَدْعُونَ اِلَّآ اِيَّاهُ فَلَمَّا نَجّٰيكُمْ اِلَى الْبَرِّ اَعْرَضْتُمْ وَكَانَ الْاِنْسَانُ كَفُورًا ﴿٦٨﴾ اَفَاَمِنْتُمْ اَنْ يَخْسِفَ بِكُمْ جَانِبَ الْبَرِّ اَوْ يُرْسِلَ عَلَيْكُمْ حَاصِبًا ثُمَّ لَا تَجِدُوا لَكُمْ وَكِيلًا ﴿٦٩﴾ اَمْ اَمِنْتُمْ اَنْ يُعِيدَكُمْ فِيهِ تَارَةً اُخْرٰى فَيُرْسِلَ عَلَيْكُمْ قَاصِفًا مِنَ الرِّيحِ فَيُغْرِقَكُمْ بِمَا كَفَرْتُمْ ثُمَّ لَاتَجِدُوا لَكُمْ عَلَيْنَا بِهٖ تَبِيعًا ﴿٧٠﴾ وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِىٓ اٰدَمَ وَحَمَلْنَاهُمْ فِى الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَرَزَقْنَاهُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَفَضَّلْنَاهُمْ عَلٰى كَثِيرٍ مِمَّنْ خَلَقْنَا تَفْضِيلًا ﴿﴾

Meali Şerifi

Rabbınız o kadirdir ki fadlından nasîb arayasınız diye sizin için denizde gemiler sevkediyor, hakıkaten o size rahîm bulunuyor 66 Denizde size bir tazyık elverdiği vakıt ondan başka yalvardıklarınız gaib olur, derken o sizi kurtarıp karaya çıkarınca da yüzü çeviriverirsiniz. İnsan da çok nankör bulunuyor 67 Ya çıktığınızda kara tarafında sizi yere geçirivermesinden veya üzerinize çakıllı bir rüzgâr salıvermesinden sonra da kendinize hiç vekîl bulamamanızdan emniyyete mi erdiniz? 68 Yoksa sizi bir def'a daha oraya iade edip de üstünüze kırıp büken bir fırtına salıvererek hepinizi ettiğiniz küfrân ile gark edivermesinden, sonra da bize karşı onun bir öcünü alacak bulamamanızdan emin mi oldunuz? 69 Şanım hakkı için biz benî ademi tekrîm ettik karada ve denizde binidlere yükledik ve hoş hoş ni'metlerden besledik, yarattıklarımızdan çoğunun üzerine geçirdik 70

Dünyada böyle Âhırete gelince :

﴿٧١﴾ يَوْمَ نَدْعُوا كُلَّ اُنَاسٍ بِاِمَامِهِمْ فَمَنْ اُوتِىَ كِتَابَهُ بِيَمِينِه

فَاُولٰٓئِكَ يَقْرَؤُنَ كِتَابَهُمْ وَلَا يُظْلَمُونَ فَتِيلًا ﴿٧٢﴾ وَمَنْ كَانَ
فِى هٰذِهٖٓ اَعْمٰى فَهُوَ فِى الْاٰخِرَةِ اَعْمٰى وَاَضَلُّ سَبِيلًا ﴿٧٣﴾ وَاِنْ
كَادُوا لَيَفْتِنُونَكَ عَنِ الَّذِىٓ اَوْحَيْنَآ اِلَيْكَ لِتَفْتَرِىَ عَلَيْنَا غَيْرَهٗ
وَاِذًا لَاتَّخَذُوكَ خَلِيلًا ﴿٧٤﴾ وَلَوْلَآ اَنْ ثَبَّتْنَاكَ لَقَدْ كِدْتَ
تَرْكَنُ اِلَيْهِمْ شَيْـًٔا قَلِيلًا ﴿

sh:»3191

﴿٧٥﴾ اِذًا لَاَذَقْنَاكَ ضِعْفَ الْحَيٰوةِ وَضِعْفَ الْمَمَاتِ ثُمَّ لَا
تَجِدُ لَكَ عَلَيْنَا نَصِيرًا ﴿٧٦﴾ وَاِنْ كَادُوا لَيَسْتَفِزُّونَكَ مِنَ
الْاَرْضِ لِيُخْرِجُوكَ مِنْهَا وَاِذًا لَا يَلْبَثُونَ خِلَافَكَ اِلَّا قَلِيلًا
﴿٧٧﴾ سُنَّةَ مَنْ قَدْ اَرْسَلْنَا قَبْلَكَ مِنْ رُسُلِنَا وَلَا تَجِدُ لِسُنَّتِنَا
تَحْوِيلًا ﴿

Meali Şerifi

Günün birinde her sınıf insanları imamlarile çağıracağız, o gün her kime kitabı sağ elile verilirse işte onlar kitablarını okuyacaklar ve kıl kadar zulmedilmiyecekler 71 Her kim de bu Dünyada körlük ettise o artık Âhırette daha kör ve gidişçe daha şaşgındır 72 Az daha seni bile, sana vahyettiğimizden gayrısını bize karşı iftira edesin diye, fitneye düşüreceklerdi ve o takdirde seni halîl ittihaz edeceklerdi 73 Ve eğer biz sana sebat vermemiş olsa idik sen onlara az bir şey meyledeyazdındı 74 Ve o takdirde biz sana muhakkak hayatın da katmerli, mematın da katmerli acısını tattırdık, sonra bize karşı kendin için hiç bir yardımcı bulamazdın 75 Ve az daha seni bu Arzdan çıkarmak için iz'ac edeceklerdi ve o takdirde kendileri de arkandan pek az kalacaklardı 76 Senden evvel gönderdiğimiz bütün Peygamberlerin sünneti vechile ki: sen bizim sünnetimize bir tahvil bulamazsın 77

71. ﴿يَوْمَ نَدْعُوا كُلَّ أُنَاسٍ بِإِمَامِهِمْ﴾ düşünmeli o günü ki her insan cemiyyetini imamlarile çağıracağız - İmam, hidayet veya dalâlette öne geçirilib arkasına düşülen metbu' demektir ki bir Peygambere bir kitaba, bir dine, bir mezhebe veya her hangi bir reiys, bir

kumandana ıtlak olunabilir. Binaenaleyh o gün her insan cemiyyeti ilâhî veya şeytanî metbu'larına izafetle meselâ ey İbrahim ümmeti, ey Musâ ümmeti, ey Isâ ümmeti, ey Muhammed ümmeti diye veya ey fir'avn tebaası, ey Nümrud tebaası ilh diye veyahud dinlerine, kitablarına, mezheplerine nisbet ile ey filân ümmet, filân millet diye çağıracaklar ﴿فَمَنْ اُوتِیَ الخ۰۰۰﴾

72. ﴿وَمَنْ كَانَ فِی هٰذِهٖٓ اَعْمٰی﴾ ve burada kör olan - ya'ni bu Dünyada kalb gözü kör olub da doğru yolu görmiyen, hak imama uymayan, o tekrîm ve tafdıl nı'metlerine karşı nankörlük eden ﴿فَهُوَ فِی الْاٰخِرَةِ اَعْمٰی﴾ Âhırette, ya'ni Âhıret hususunda daha gör ﴿وَاَضَلُّ سَبِیلًا﴾ ve yolcu daha sapıktır. - Onun için Âhırette kör ve sağır ve dilsiz olarak ve yüzün koyu sürünerek haşrolunacaklar ve kitabları sollarından verilecektir.

Sen şuna bak :

﴿۷۸﴾ اَقِمِ الصَّلٰوةَ لِدُلُوكِ الشَّمْسِ اِلٰی غَسَقِ الَّیْلِ وَقُرْاٰنَ الْفَجْرِ ؕ اِنَّ قُرْاٰنَ الْفَجْرِ كَانَ مَشْهُودًا ﴿۷۹﴾ وَمِنَ الَّیْلِ فَتَهَجَّدْ

بِه نَـافِلَةً لَـكَ عَسٰٓى اَنْ يَـبْعَثَكَ رَبُّـكَ مَقَـامًا مَحْمُودًا ﴿٨٠﴾ وَقُلْ رَبِّ اَدْخِلْنِى مُدْخَلَ صِدْقٍ وَاَخْرِجْنِى مُخْرَجَ صِدْقٍ وَاجْعَلْ لِى مِنْ لَدُنْكَ سُلْطَانًا نَصِيرًا ﴿٨١﴾ وَقُلْ جَآءَ الْحَقُّ وَزَهَقَ الْبَاطِلُ اِنَّ الْبَاطِلَ كَانَ زَهُوقًا﴿﴾

sh:»3193

﴿٨٢﴾ وَنُنَزِّلُ مِنَ الْقُرْاٰنِ مَا هُوَ شِفَآءٌ وَرَحْمَةٌ لِلْمُؤْمِنِينَ وَلَا يَزِيدُ الظّٰلِمِينَ اِلَّا خَسَارًا ﴿٨٣﴾ وَاِذَآ اَنْعَمْنَا عَلَى الْاِنْسَانِ اَعْرَضَ وَنَا بِجَانِبِهٖ وَاِذَا مَسَّهُ الشَّرُّ كَانَ يَـُٔوسًا ﴿٨٤﴾ قُلْ كُلٌّ يَعْمَلُ عَلٰى شَاكِلَتِهٖ فَرَبُّكُمْ اَعْلَمُ بِمَنْ هُوَ اَهْدٰى سَبِيلًا﴿﴾

Meali Şerifi

Güneşin kaymasından gecenin kararmasına kadar namazı güzel kıl, bir de kıraetiyle mümtaz olan sabah namazını, zira sabah Kur'anı hakıkaten meşhuddur (şühuda mazhardır) 78 Geceden de sana mahsus fazla

bir namaz olarak uykudan kalk, Kur'an ile teheccüd kıl, yakındır ki rabbın seni bir makamı mahmuda

ba'sede 79 Ve de ki: rabbım beni sıdık girdirimi girdir ve sıdık çıkarışı çıkar ve benim için ledünnünden bir

sultanı nasîr kıl 80 Ve de ki: hak geldi bâtıl zevale erdi hakıkaten bâtıl pek zavallıdır 81 Biz de Kur'andan

peyderpey öylesini indiririz ki mü'minler için o bir şifâ ve bir rahmettir, zalimlerin ise ancak hasarını artırır 82

Öyleya biz insana ni'met verdiğimiz zaman aldırmaz, yan büker, kendisine şer dokunduğu zaman da pek

me'yus olur 83 De ki : her biri kendi uyarına göre hareket ediyor, o halde yolca en doğru olan kim olduğunu

daha ziyade rabbınız bilir 84

78. ﴿اَقِمِ الصَّلٰوةَ﴾ Namazı devam ile kıl ve kıldır

﴿لِدُلُوكِ الشَّمْسِ اِلٰى غَسَقِ الَّيْلِ﴾ Güneşin dülûkü, ya'ni zevali dolayısiyle gece

karanlığına kadar - ki öğle, ikindi, akşam, yatsı vakıtlarını

sh:»3194

havidir. Rivayet olunduğu üzere aleyhıssalâtü vesselâm buyurmuştur ki «Şemsin dülûkünde zeval bulduğu

vakıt Cibrîl geldi, bana öğle namazını kıldırdı» اهـ ﴿وَقُرْاٰنَ الْفَجْرِ﴾ sabah Kur'anını da -

ya'ni kıraeti bilhassa mühim olan sabah namazını da ikame et

﴿اِنَّ قُرْاٰنَ الْفَجْرِ كَانَ مَشْهُودًا﴾ ki sabah Kur'anı hakikaten meşhuddur. - Ona

gece Melâikeside gündüz Melâikesi de hâzır ve şâhid olur ve bütün fıtrat uyanır, insanın zevkı şuhudu

yükselir 79. ﴿وَمِنَ الَّيْلِ فَتَهَجَّدْ بِهٖ نَافِلَةً لَكَ﴾ geceden de bunun üzerine

nafile, ya'ni fazla olarak kendin için teheccüh kıl.

﴿عَسٰٓى اَنْ يَبْعَثَكَ رَبُّكَ مَقَامًا مَحْمُودًا﴾ ki rabbının seni mahmud bir

makama ba's etmesi yakın - burada «

لَا يَزَالُ الْعَبْدُ يَتَقَرَّبُ اِلَيَّ بِالنَّوَافِلِ حَتّٰى اَكُونَ سَمْعَهُ وَبَصَرَهُ وَقَلْبَهُ

» hadîsi Kudsîsi mazmuniyle alâka sarıhtır. Makamı Mahmud: herkesin hamd ile tebcil edeceği

muazzam makam demektir ki hakıkati hamdin müteallekı olan kurbi mutlak makamı ya'ni ehadîsi şerifede

varid olduğu üzere Livâül'hamd altında şefaati kübrâ makamıdır.

80. ﴿وَقُلْ﴾ Ve de ki - ya'ni teheccüdü kılıp şöyle duâ et ki

﴿رَبِّ اَدْخِلْنِى مُدْخَلَ صِدْقٍ﴾ rabbım beni sıdık girimi girdir

﴿وَاَخْرِجْنِى مُخْرَجَ صِدْقٍ﴾ ve sıdık çıkarışı çıkar - ya'ni her hangi işe veya her hangi bir

yere idhal ederken kemali sıdk ile makbul, mardıy, memduh bir surette idhal eyle ve her hangi bir işe veya

bir yere çıkarırken de yine kemali sıdk ile makbul ve mardıy, memduh bir surette çıkar. Binaenaleyh emrettiğin ubudiyyet vezaifinin giriminde çıkımında, tahmil eylediğin risâlet umurunun iyfa ve ikmalinde

sh:»3195

sıdk-u sadakatle muvaffakıyyet ihsan edip medhali Âhıret olan kabre koyduğunda aynı sıdk olarak koy ve çıkarıp ba'settiğinde de aynı sıdk olarak ba'set ﴿وَاجْعَلْ لِى مِنْ لَدُنْكَ سُلْطَانًا نَصِيرًا﴾ ve benim için ledünnünden nasîr bir sultan kıl -bana canibi gaybden bir hucceti kahire, bir kudreti galibe tahsıs et ki onun saltanatı karşısında kâfirler mağlûb ve makhur, mü'minler mansur-ü muzaffer olsun.

Şayâni dikkattir ki bu duânın kabulünü tebşir siyakında da şöyle buyurulmuştur: 81. ﴿وَقُلْ جَآءَ الْحَقُّ وَزَهَقَ الْبَاطِلُ﴾ hem de ki: hak geldi ve bâtıl muzmahill oldu ﴿اِنَّ الْبَاطِلَ كَانَ زَهُوقًا﴾ filhakıka bâtıl, muzmahill olagelmiştir. - Risâleti Muhammediyye ile dini hakkın vürudü ânından ı'tibaren hakıkatte küfr-ü şirkin ızmihlâli başlamış, bil'ahare

Mekke feth olunduğu zaman Kâ'beden putları atarken Resulullah bu âyeti okuyarak bu ıhbarı

mütekaddimin sıdkını i'lân eylemişti.

Hak ne ile geldi? Denecek olursa işte cevabı: 82.

﴿وَنُنَزِّلُ مِنَ الْقُرْاٰنِ مَا هُوَ شِفَآءٌ وَرَحْمَةٌ لِلْمُؤْمِنِينَ﴾ biz Kuranda

öyle âyetler indirip duruyoruz ki mü'minler için aynı şifa ve rahmettir. - Burada Dünya türlü türlü derd-ü

emraz, belâ ve mihnetle dolu bir hastahaneye, Peygamber bir tabîbe, Kur'an da devai Şâfîye ve gıdâi

Vâfîye teşbih edilmiş oluyor. Reyb-ü nifak, küfr-ü şikak, zulm-ü udvan, hırs, yeis, atalet, cehalet, taklid,

taassub sui niyyet gibi ahlâkî, ictimaî emrazı ruhaniyyeye karşı Kur'anın aynı şifa ve rahmet olduğu

şüphesizdir. Bundan başka tababeti maddiyyenin âciz kaldığı nice emrazı cismaniyyeye karşı da Kur'anın

havassı şifâ bahşası ehlinin meşhudu olagelmiştir. Bununla beraber

sh:»3196

﴿وَلَا يَزِيدُ الظَّالِمِينَ اِلَّا خَسَارًا﴾ zalimlerin ancak hasarını artırır. - Hakkı

sevmiyenler inanmazlar da o şifa ve rahmetten istifade etmezler ve bu suretle zararlarını artırmaktan başka

bir şey yapmazlar, kendi nefislerine zulmederler. Bunun sebebi de: 83.

﴿وَاِذَآ اَنْعَمْنَا عَلَى الْاِنْسَانِ﴾ biz o insana - o zalûm-ü cehul olan insana - ni'met verdiğimiz zaman ﴿اَعْرَضَ وَنَاٰ بِجَانِبِهٖ﴾ yüz çevirir ve yan çızarak uzaklaşır - ni'metle şımarır, mün'ımden yüz çevirir, nankörlük eder ﴿وَاِذَا مَسَّهُ الشَّرُّ كَانَ يَـُٔوْسًا﴾ ona şer dokununca da son derece ye'se düşer. - İşte böyle ni'met halinde şükür, şer halinde ümid ve duâ hasleti bulunmıyan insanlardır ki o zalimlerdir. Kur'an böylelerinin hasarını artırır. Böyleleri tebşir ile de yola gelmez, inzar ile de 84. ﴿قُلْ﴾ de ki ﴿كُلٌّ﴾ hepsi - iyman edenler de etmiyenler de ﴿يَعْمَلُ عَلٰى شَاكِلَتِهٖ﴾ kendi şâkilesi üzere amel eder. - ŞÂKİLE kelimesi; tabiat, âdet, din, hulk, niyyet, seciyye ve cibillet, tarıkı müşâkil gibi muhtelif ve fakat mütekarib ma'nalarla tefsir edilmiş ise de en cem'ıyyetlisi sonuncusudur. Ya'ni herkes kendi hâl ve mizacına uygun olan yolda hareket eder. Ta'biri âharle hissiyyatı mahsusasına göre iş yapar.

﴿فَرَبُّكُمْ اَعْلَمُ بِمَنْ هُوَ اَهْدٰى سَبِيلًا﴾ İmdi en doğru yola gideni rabbınız a'lemdir. - Ya'ni herkes kendi şâkilesine göre hareket ederek uyarına giden yol tutmakla doğru yol tutmuş olmaz. Bir din veya mezheb her hangi bir ferdin veya kavmin mizac ve hissiyyetine uygun gelmekle doğru oluvermez. Hak din, Allahın kitab ve Resuliyle bildirdiğidir. Binaenaleyh ne mutlu o kimselere ki şâkilesi hakka uygun ola.

Şâkile, ruh mes'elesine temass etmek hasebile:

sh:»3197

﴿٨٥﴾ وَيَسْـَٔلُونَكَ عَنِ الرُّوحِ ۖ قُلِ الرُّوحُ مِنْ اَمْرِ رَبّى وَمَآ اُوتِيتُمْ مِنَ الْعِلْمِ اِلَّا قَلِيلًا ﴿٨٦﴾ وَلَئِنْ شِئْنَا لَنَذْهَبَنَّ بِالَّذِى اَوْحَيْنَآ اِلَيْكَ ثُمَّ لَا تَجِدُ لَكَ بِهِ عَلَيْنَا وَكِيلًا ﴿٨٧﴾ اِلَّا رَحْمَةً مِنْ رَبِّكَ ۚ اِنَّ فَضْلَهُ كَانَ عَلَيْكَ كَبِيرًا ﴿٨٨﴾ قُلْ لَئِنِ اجْتَمَعَتِ الْاِنْسُ وَالْجِنُّ عَلٰٓى اَنْ يَاْتُوا بِمِثْلِ هٰذَا الْقُرْاٰنِ لَا يَاْتُونَ بِمِثْلِهِ وَلَوْ كَانَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ ظَهِيرًا ﴿﴾

Meali Şerifi

Bir de sana ruhtan soruyorlar, de ki: ruh rabbımın emrindendir ve size ılimden ancak az bir şey verilmiştir

85 Celâlim hakkı için dilersek sana vahyettiğimizi de tamamen gideririz, sonra bize karşı kendine bir

vekîl de bulamazsın 86 Ancak rabbından bir rahmet başka, hakıkat senin üzerinde onun fazlı pek büyük bulunuyor 87 De ki: yemin ederim eğer İns-ü Cinn bu Kur'anın mislini getirmek üzere toplansalar bir mislini getiremezler, birbirlerine zahîr de olsalar 88

85. ﴿وَيَسْـَٔلُونَكَ عَنِ الرُّوحِۖ﴾ Sana ruhtan da sual eder: veya ediyorlar. - Siyerde İbni Abbastan nakledildiğine göre Kureyş Nadr ibni Hâris ile Ukbe ibni ebî Müaytı Medinedeki Yehûd ahbarına gönderip: onlar, ehli kitabdırlar sizde bulunmıyan ma'lûmat onlarda bulunur. Muhammedi sorun bakalım demişler, binaenaleyh

ikisi bir Mekkeden çıkıp Medineye varmışlar ve sormuşlar. Yehûd «ona Eshabı «Kehif» ten ve Zil'karneynden ve ruhtan sorunuz, eğer hepsine cevab verir veya sükût ederse nebiy değildir. Ve eğer ba'zısına cevab verip ba'zısından sükût ederse nebiydir» demişler. Çünkü ruh, Tevratta mübhem imiş, gelmişler suâl etmişler binaenaleyh iki kıssa beyan olunup ruh, icmal edilmiş olmakla sorduklarına nedamet etmişler (Sûrei «Kehf» e bak).

Ahmed, Neseî, Tirmizî ve Hâkim ve ibni Hıbban ve daha bir takımlarının ibni Abbastan tahricinde ise Kureyş, Yehûde demişler ki «ruhtan sorunuz» demişler, sormuşlar, binaenaleyh bu âyet nâzil olmuştur «وَيَسْـَٔلُونَكَ عَنِ الرُّوحِ ۖ الخ...» Bunlara göre bu âyet de Mekkîdir. Lâkin Buharîde ve Müslimde ve sairede tahric edildiğine göre Abdullah ibni Mes'ud radıyallahü anh demiştir ki «ben Hazreti Peygamber sallallahü aleyhi vesellem ile Medinede bir tarlada yürüyordum ve o, bir değneğe dayanıyordu, o sırada bir bölük Yehûd tesadüf etti, birbirlerine şuna ruhtan suâl ediniz dediler. Binaenaleyh ba'zısı kalktı ruhtan suâl etti, edince Resulullah, ona karşı bir şey söylemeyip sükûte daldı. Ben derhal bildim ki vahyolunuyordu, olduğum yerimde dikildim, vaktâ ki vahiy nâzil oldu, buyurdu ki: «وَيَسْـَٔلُونَكَ عَنِ الرُّوحِ ۖ قُلِ الرُّوحُ مِنْ اَمْرِ رَبّى وَمَآ اُوتِيتُمْ مِنَ الْعِلْمِ اِلَّا قَلِيلًا اهـ» Buna göre ise bu âyet, Medenî demektir. Bundan dolayı ba'zıları bu âyetin biri Mekkede biri Medinede olmak üzere iki def'a nâzil olduğuna kail olmuşlardır. (Sûrei «Kehf» e bak).

Yukarılarda da sebkettiği üzere ruh denildiği zaman başlıca üç noktai nazar mülâhaza edilegelmiştir. Mâbihilhareke ya'ni hareket ya'ni hareket mebdei, mâbihilhayat, ya'ni hayat mebdei, mâbihil'idrâk, ya'ni

idrâk mebdei. Hareket mebdei mülâhazasiyle ruh, maddenin tam mukabili olarak kuvvet demek olur.

Madde veya kuvvet, madde veya

sh:»3199

ruh denildiği zaman bu mülâhaza kasdedilir. Bu ma'nâ ruhun en eamm ma'nâsıdır. Meselâ elektrik bu ma'nâca bir ruh ve her kuvvei muharrike bir ruh demektir. Hayat mebdei mülâhazasile ruh ise bundan ehastır. Zira kuvvei hayatiyye, mutlak kuvvetten ehastır. Fakat bunda da iki mülâhaza vardır. Birisi eamm ma'nâsiyle hayattır ki nebatî hayata da şamil olur. Bu ma'nâcadır ki alel'umum nebatata dahi ruh ıtlak edildiği vakı'dir.

Birisi de meşhur ma'nâsiyle hayat, ya'ni hayati hayvaniyyedir ki hayati insaniyye müntehî olur. Bu ma'nâca ruh, ruhi nebatîden ehass ve binaenaleyh onu da mutazammındır. Sonra idrâk mebdei, ya'ni ihsasa ıktiran eden vicdanı basîtten ma'rifet, taakkul, ılim, irade, kelâm ve saire gibi en yüksek derecelere kadar alel'umum şuur hâdisatının ve binaenaleyh bir hayati ma'neviyyenin medarı olmak mülâhazasiyle ruh gelir ki ruhun en mümtaz haysiyyetini ifade eden bu ma'nânın en bâriz tezahürü nefsi insanîde tecellî

ettiğinden buna ruhi insanî tesmiye edilmiştir. Nefsi insanîyi ruhi hayvanîden temyiz ettiren ve insanî ma'rifeti hakka iysal ederek kendini ve gayrını bildiren bu ruh hakkındadır ki « وَنَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُوحِى » buyurulmuştur. Biz bunu kendisiyle duyar, vicdan, irade, taakkul, kelâmı bâtınî gibi asârile tanırız. Her insanda bu ruhun bir lemhası bulunduğunda şüphe yoksa da nefsi insanî bunun aynı olup olmadığında ıhtilâf edilmiştir. Fakat ruhun hakıkati, hakıkati insaniyyenin mâverasında olmasa idi insan, a'yâni eşyadan hiç bir hakıkati idrâk edemez veya bütün hakıkat, insandan ıbaret olmak lâzım gelirdi. Halbuki insanın mechulâtı pek çoktur. Ne kadar az olursa olsun bildiği de yok değildir. Binaenaleyh mebdei idrâk olan ruh, insanın hayati cismaniyyesinde bedenine nefholunan heva, zıya, hararet gibi hayati ma'neviyyesinde nefsine nefholan bir mebde'dir. Ki nefsi insanînin şâkilesi hidayet ve dalâldeki hıssası bunun derecei nefhı ile mütenasibtir.

sh:»3200

﴿قُلِ الرُّوحُ مِنْ اَمْرِ رَبِّى﴾ De ki ruh, rabbımın emrindendir. - Burada emir, umurun müfredi, ya'ni şein, iş. Yâhud evâmirin müfredi, ya'ni kumanda ma'nâsına gelir. Müfessirînin bir çoğu «min» beyaniyye veya teb'îzıyye, emir şein, emrin rabba izafeti ıhtisası ılmî ma'nâsına olmak üzere şöyle tefsir

etmişlerdir. «Ruh, ancak rabbımın bileceği iştendir, ruhun hakikati öyle umurdandır ki ılmini Allah tealâ kendisine tahsıs etmiştir». Bu surette cevab « اِنَّمَا الْعِلْمُ عِنْدَ اللّٰهِ » denilmiş gibi olur. Eğer ruhtan suâl «niçin herkese aynı derecede ruh verilmiyor da şâkile, ıhtilâf ediyor?» diye herkesin ahvali ruhiyyesindeki ihtilâfın hikmitinden suâl olursa bu tefsire diyecek yoktur. Çünkü bu cihet, lâyüs'elü ammâ yef'al olan Allah tealânın mücerred meşiyyeti rabbaniyyesine aid olduğundan ancak onun bileceği bir iştir. Âyetin akıbinde « وَلَئِنْ شِئْنَا » buyurulması da bununla alâkadardır.

Lâkin ruhun hakikatı veya ahkâmı noktai nazarından suâl mülâhaza olunduğu zaman, bu cevabda hiç bir şey bildirilmemiş denemez. Bil'akis bunda ruhun künh-ü hukmüne müteallık bütün maba'dettabiî münakaşaları kesib atan bir ta'rif verilmiştir. Şöyle ki « اِنَّمَآ اَمْرُهُٓ اِذَآ اَرَادَ شَيْئًا اَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ » âyeti mucebince rabbın emri, bir şeyi irade edince Allahın işi başka hiç bir şart ve sebebe muhtac olmaksızın mücerred ol! demekle olduruvermekten ıbaret bir emirdir: bir ibdaı filîdir. Bir iycab-ü te'sirdir ki « وَمَآ اَمْرُنَآ اِلَّا وَاحِدَةٌ كَلَمْحٍ بِالْبَصَرِ » medlûlü üzere basît bir basar lemhasının ifade ettiği anî bir irade veya şuur şe'ni gibi vahiddir. Binaenaleyh ruhun emri rabdan olması Hak tealânın mücerred «kün» emrinden ibda' olunan ve başka bir unsur ve menşei bulunmıyan bir bediai rabbaniyye

olması demek olur. Bir takım müfessirîn de bu ma'nâyı ıhtiyar etmişlerdir.

Bu ma'nâda belli ki emir, failine muzaftır. «Min», ibtidaiyye olduğu takdirde ruh, emrin eseri olan basît ve ibdaî

sh:»3201

bir cevheri mahsus olarak mülâhaza edilebilir. «Min», beyaniyye olduğu takdirde ise ruh, rabbın emri cinsinden bir fili mahız, bir te'siri mahsus demek olur. Burada şöyle meşhur bir suâl vardır : Allah, halıkı külli şey ve her şey, Allah tealânın emri tekvinîsi ile mükevven ve mahlûk olduğu cihetle bu ma'nâ «ruh, eşyadan bir şey veya ef'alden bir fiildir» demeğe müsavi olmaz mı? Ve o halde bununla ruhun hususıyyetini ifade eden bir ta'rif verilmiş olduğu nasıl söylenebilir?» Bâlâdaki beyanâtta bu suâli ıskat eden kuyud ve işaret yok değildir. Bunu daha ziyade bir vuzuh ile anlamak için de « اَلَا لَهُ الْخَلْقُ وَالْاَمْرُ » kavli mecîdini nazarı dikkate almak ıktıza eder. Görülüyor ki bunda emir, halka tekabül ettirilmiştir. Bunda ise iki vecih vardır : birisi halk, takdir, ya'ni mikdar ve kemmiyyet vermek ma'nâsı i'tibarile madde ve ecsamı tekvin ve iycaddır. Mutlak iycadda isti'mali ta'mimendir. O halde

buna mukabil emir, maddeye mukabil ve hacimsiz olarak mülâhaza edilen alel'umum kuvvetler gibi mücerred olan şuunâtı iycab eden fiıl ve te'sirdir. Netekim Âdem hakkında « خَلَقَهُ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ قَالَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ » buyurulması bu farkı gösterir.

İkincisi emirde kumanda ma'nâsının esas olmasıdır. Bu cihetle emir, halkedilen bütün mahlûkat üzerinde cereyan eden ve edecek olan tasarruf ve hâkimiyyet şuunâtiyle bu şuunâtı husule getiren iycab ve te'sir filine muntabık olur ki rübubiyyet sıfatının tecellisi bununladır. « ثُمَّ اسْتَوٰى عَلَى الْعَرْشِ يُدَبِّرُ الْاَمْرَ ۭ » Bunu müş'irdir. Şu halde halk, emrin mahalli tatbikatını vücude getiren fiıl, emir de mahlûkatın cebrî veya iradî terbiyesi şuunâtını ifade eden fiıldir. Ve ruhun ta'rifindeki emir, halka mukabil olan bu rabbanî haysiyyeti ifade için bilhassa rab ismine muzaf kılınmıştır. Maamafih bu izafet, ruhun bütün kuvvetlere şâmil olan eamm ma'nâsını temyiz ettirirse de hass ma'nâsıyle ruhun ancak cinsine iş'ar eder. Bu cins içinden ma'nâyı haysiyle ruhu tanıtacak olan hususiyyet ise rabbın nefsi mütekellim

vahdeye olan «rabbî» izâfetidir. Şu halde «emri rabb» ruhun cinsi, rabbın nefsi mütekellime izafeti mahsusası da faslı mesabesinde olarak hakikatine müteallık bir haddini ifade eden ta'rifini vermiş olur. Ma'nâ şu olur :

Ruh, benim malikim olup beni terbiye eden rabbımın bütün mahlûkat üzerindeki rübubiyyeti emrinden bir emirdir ki bana kendimi ve rabbımı tanıtır». Demek ki bir ruh tasavvurunda esas şu üç şuurdur. Ene, emir, rabb. Ve ruh, işte eneye rabbın bir te'siri mahsusu ile izafetini ifade eden emirdir. Bu izafeti mahsusa, bu emir olmayınca kimse kendini duymaz, herkes bu nisbeti izafiyyenin hususiyyetine göre kendini duyar. Kendini duymayanda ruh olmaz. Kendini tanımayan o nisbeti izafiyyeden hıssasına göre ruhu duyar, ruhu duyan rabbını duyar. Bundan dolayıdır ki ruhu rabb zannedenler, rabba ruh diyenler, teslise sapanlar olmuştur. Onun için « مِنْ اَمْرِ رَبّى » cevabında bu galatlar da tashıh olunarak anlatılmıştır ki ne ene ne ruh, rabb değildir. Ruh «enenin rabbının emrindendir»

Burada şayani dikkat mühim bir nokta daha vardır. « قُلِ الرُّوحُ مِنْ اَمْرِ رَبّى » hıtabında rabbın müzafün ileyhi olan nefsi mütekellim zamiri olan « يـا » evvel emirde Resulullahın « أنـا » sidir. Ona olan izafeti rabbaniyye, hakıkati Muhammediyyede teayyün eden tecelliyât ise « اِنَّ فَضْلَهُ كَانَ عَلَيْكَ كَبِيرًا » diye tasrıh olunacağı üzere çok büyük olduğundan bu

noktai nazrdan izafetin ifade ettiği ta'rif, ruhul'kudüs ve ruhul'emîn ıtlak olunan Cibrîli dahi mazmununa alan yüksek bir cemıyyeti hâizdir. Bu haysiyyetle « مِنْ اَمْرِ رَبّى » ta'rifinden tasavvur edebileceğimiz ma'nâ şu olur: «ruh, beni terbiye eden, ez cümle bana vahiy ve risalet veren, Beni isrâ ile mi'race ı'lâ eyliyen, beni makamı Mahmûde ba's buyuran ve bana Kur'anı indirmekte bulunan rabbımın

sh:»3203

emrinden bir emirdir ki ben kendimi ve rabbım Hak tealâyı onunla bilirim».

﴿وَمَآ اُوتِيتُمْ مِنَ الْعِلْمِ اِلَّا قَلِيلًا﴾ ve size ılimden ancak bir az verildi - hiç verilmedi değil fakat az. Bildiğiniz de az, bilişinizde azdır. Çünkü hadîstir, izafîdir. Sofestaîlerin dediği gibi hiç bir şey bilmez değilsinizdir. Sofestaîlerin dediği gibi bütün hakıkati bilir de değilsiniz, haktan ba'zı şeyler bilirsiniz amma hakıkatin bütün derinliğiyle değil, ba'zı vücuh ile, ruhunuzun mertebesine göre, rabbınızı tanıyacak vazifelerinizi anlıyacak kadar nisbî bir surette bilirsiniz. Binaenaleyh ruh hakkında bile bileceğiniz de bu kadardır.

Ba'zı müfessirîn bu hıtabın suâli soranlara âid olduğunu söylemişlerdir. Çünkü « قل » emrinin mekulünde dahil olarak cevabın tetimmesinden olması akrebdir. Lâkin rivayet olunuyor ki Yehûd, bu cevabı işitince bu hıtab bize mi muhtas? Demişler, aleyhıssalâtü vesselâm da «belki biz ve siz» buyurmuş. Bunun üzerine demişler ki «halin amma da acaib, gâh « وَمَنْ يُؤْتَ الْحِكْمَةَ فَقَدْ اُوتِىَ خَيْرًا كَثِيرًا » dersin, gâh da böyle söylersin. Bize Tevrat verildiği ve onda her şey'in tibyanı bulunduğunu tilâvet ettiğin halde bize verilen ılme az nasıl dersin?» Resulullah sallâllahü aleyhi vesellem de «o Allahın ılmine nazaran azdır. Allah, size o kadarını vermişti ki amel etseniz intifa' ederdiniz» buyurmuş ve bu sebeble « وَلَوْ اَنَّ مَا فِى الْاَرْضِ مِنْ شَجَرَةٍ اَقْلَامٌ وَالْبَحْرُ يَمُدُّهُ مِنْ بَعْدِه سَبْعَةُ اَبْحُرٍ مَا نَفِدَتْ كَلِمَاتُ اللّٰهِ » âyeti nâzil olmuştur. Şu halde bu hıtab, « قل » emrinde dahıl olmayıp istînafen ona tezyil edilmiş bir cümle olarak bütün insanlara âmm bir hıtab demektir. Bütün ılmi beşer ılmullaha nazaran kalildir, verme, izafî, mütenahîdir, muhattır. Ilmullah ise zatî muhît ve ma'lûmâtı, nâmütenahîdir. Ilmin tamamı Hak tealânın zati hakıkatini bilmeğe mütevakkıftır ki onu ancak kendi bilir.

Burada şu faideleri kaydedelim :

sh:»3204

1 - demeki « وَعَلَّمَ اٰدَمَ الْاَسْمَآءَ كُلَّهَا » mucebince Âdeme bütün esmânın ta'limi, bütün hakayıkı müsemmeyatın ta'limi demek değildir. Ta'limi esmâ, ılmullaha nazaran bir ılmi kalîldir. Bu nokta Felsefede «İsmiyye» mezhebine bir esas olabilir.

2 - « ﴿تِبْيَانًا لِكُلِّ شَىْءٍ﴾ ، ﴿تَفْصِيلًا لِكُلِّ شَىْءٍ﴾ » gibi âyetler, bütün eşyanın hakayıkı ma'nâsına olmayıp insanların din ve ahkâm noktai nazarından muhtac oldukları her şey ma'nâsına izafî bir şümulü haiz demektir. Ve netekim öyle tefsir olunagelmiştir.

3 - Ilmi beşerin kılleti yalnız Ilmi ruh noktai nazarından zannedilmemelidir. Zira diğer şeylere müteallık ma'lûmatımızın dahi medarı ruh olduğu cihetle onlara müteallık şuurumuz ruhumuza aid olandan çok değildir.

4 - Bu hıtabta insanlara ılimden hıssa veren bir şeref ve aynı zamanda beşerin gururı ılmîsini kıran bir darbe ile huzurı hakta « مَا عَرَفْنَاكَ حَقَّ مَعْرِفَتِكَ » ı'tirafiyle tevazua da'vet eden bir ıhtar vardır. Demek ındi ilâhîde ılmin nâmütenahîliği insanlar için her hususta ılmin imkânını selbeden bir yeis delili değil, ılimde terakkı imkânının nâmütenahîliğini te'min eden bir mebdei ma'rifettir. Binaenaleyh insan nâmütenahîye giden bir aşk-u iyman ile Allah için ılme çalışmak ve lâkin her hangi mertebei terakkıye vasıl olursa olsun ılmi beşerin az yine az yine az, ılmullaha nisbetle bir katrenin denizlere nisbetinden bile az olduğunu bilerek hiç bir zaman mağrur olmamak lâzımdır.

Şunu da unutmamak ıktiza eder ki ılmi beşer verilme olduğu gibi kabili zevaldir de. Bir insana en büyük ruhun en yüksek mertebei ılmin verildiği de farzedilse onu emriyle dilerse bir ânda alıverir. İşte gururdan sakınmak için bu hakıkatin bilinmesi gayet mühimm olduğundan dolayı bakınız Allah tealâ, Resulüne olan fazlının büyüklüğünü tansıs ile ona verdiği ılmin kılletten müstesnâ olduğunu sh:»3205

beyan sırasında evvel emirde bu hakıkati takdimen tasrih ederek hem de kasem ve te'kid ile ve azamet-ü celâl ifade eden cemi' sıygasile ve diğerlerine gayet müessir ve ma'nîdar bir ıbret olmak için bilhassa Resulullaha hıtabda tasrih ederek buyurmuştur ki:

86. ﴿وَلَئِنْ شِئْنَا لَنَذْهَبَنَّ بِالَّذِى اَوْحَيْنَآ اِلَيْكَ﴾ Kasem olsun ki dilersek o sana vahyettiğimizi elbet gideriveririz. - Ya'ni ruhül'kudüsle indirdiğimiz, bütün fitnetlere karşı tesbit ettiğimiz, mü'minlere şifa ve ılminizin ruhu olan o Kur'anı azîmüşşanı bile hafızalarınızdan siler alıveririz. ﴿ثُمَّ لَا تَجِدُ لَكَ بِهٖ عَلَيْنَا وَكِيلًاۙ﴾ sonra kendin için bize karşı bir vekîl de bulamazsın - ya'ni aldığımızı bizden bil'esale geri alamıyacağın gibi bilvasıta istirdad edebilmek için ne ruhtan ve saireden dayanacak bir vekîl, tutunacak bir kuvvet bulmana da imkân yoktur 87. ﴿اِلَّا رَحْمَةً مِنْ رَبِّكَ ؕ﴾ ancak rabbından bir rahmet - evvel-ü âhir yalnız ona dayanabilirsin ve işte onu vahyettiğimiz gibi hıfz-u ibka eden de odur. Rabbının sana izafeti mahsusa ile in'am ve ihsanı ve bu yüzden âlemîne neşretmek istediği rahmeti vâsiasıdır. ﴿اِنَّ فَضْلَهٗ كَانَ عَلَيْكَ كَبِيرًا﴾ emîn ol onun - o rabbının - sana olan fadlı, ihsan-ü ınayeti çok büyüktür. -Diğerlerine kıyas kabul etmiyecek derecede büyüktür. Onun için kemali emniyyetle

88. ﴿قُلْ﴾ de ki:

﴿لَئِنِ اجْتَمَعَتِ الْاِنْسُ وَالْجِنُّ عَلٰٓى اَنْ يَّاْتُوا بِمِثْلِ هٰذَا الْقُرْاٰنِ﴾ Alimallah, bütün İns-ü Cinn bu Kur'anın getirilmeleri üzere ictima' ya'ni ittifak etseler ﴿لَا يَاْتُوْنَ بِمِثْلِهٖ﴾ hiç bir mislini getiremezler. - İns ayrı Cinn ayrı uğraşsalar getiremezler

ya ﴿وَلَوْ كَانَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ ظَهِيرًا﴾

sh:»3206

yekdiğerine zahîr olsalar bile getiremezler - Kur'an böyle büyük bir mu'cizedir. Şimdi yalnız bu âyetin ne kadar şümullü, ne kadar kuvvetli, bütün İns-ü Cinn ile istikbal üzerinde böyle en yüksek bir yakîn ile huküm ne büyük bir ılmi gaybi ihtivâ ettiğini ve binaenaleyh başlı başına nasıl büyük bir mu'cizei bakıye teşkil eylediğini insaf ile teemmül etmeli, bu kelâmın ılmullahdan bir ılim getirmiş olduğuna nasıl şüphe edilebilir?

Bunun sebebi nüzulünde rivayet olunur ki evvelki Yehûdîlerden bir taife «ya Muhammed, demişler, bize şu getirdiğin hakkı haber ver, bu min ındillâh bir hak mıdır? Zira biz bunu Tevrâtın tenasüku gibi mütenasık görmüyoruz» aleyhıssalâtü vesselâm da buyurmuş ki «vallahi siz, bunun üzerine «amma bu senin getirdiğin gibisini biz de sana getiririz.» Demişlerdi ve binaenaleyh Allah tealâ, bu âyeti inzal buyurdu. Diğer taraftan Kureyşten bir cemaat de «bize bu Kur'andan başka bir âyeti garîbe getir, yoksa bunun mislini biz de yapabiliriz» demişlerdir ki âyeti garîbe dedikleri bundan sonra « وَقَالُوا لَنْ نُؤْمِنَ لَكَ حَتّٰى الخ » âyetlerinde beyan olunacak olan mukterehat

olacaktır. Bu âyet ile bütün bunlara cevabı kat'î verilmiş, o gün bu gün bunca asırlardan beri bütün tecribe ve teşebbüslerin karşısında bu cevab, kemali sıdk-u tahakkukla heybet-ü azametini artırmış durmuştur.

(Sûrei «Bakare» de «فَأْتُوا بِسُورَةٍ مِنْ مِثْلِهِ» sûrei «Hûd» da «فَأْتُوا بِعَشْرِ سُوَرٍ مِثْلِهِ - ilâ - «فَإِلَّمْ يَسْتَجِيبُوا لَكُمْ» Sûrei «Hıcir» de «وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ» bak).

İşte Kur'anın her hukmü böyle ılim, böyle lâreybdir.

﴿٨٩﴾ وَلَقَدْ صَرَّفْنَا لِلنَّاسِ فِى هٰذَا الْقُرْاٰنِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ فَاَبٰٓى اَكْثَرُ النَّاسِ اِلَّا كُفُورًا ﴿٩٠﴾ وَقَالُوا لَنْ نُؤْمِنَ لَكَ حَتّٰى تَفْجُرَ لَنَا مِنَ الْاَرْضِ يَنْبُوعًا﴿﴾

sh:»3207

﴿٩١﴾ اَوْ تَكُونَ لَكَ جَنَّةٌ مِنْ نَخِيلٍ وَعِنَبٍ فَتُفَجِّرَ الْاَنْهَارَ

خِلَالَهَا تَفْجِيرًا ﴿٩٢﴾ اَوْ تُسْقِطَ السَّمَآءَ كَمَا زَعَمْتَ عَلَيْنَا كِسَفًا اَوْ تَاْتِىَ بِاللّٰهِ وَالْمَلٰٓئِكَةِ قَبِيلًا ﴿٩٣﴾ اَوْ يَكُونَ لَكَ بَيْتٌ مِنْ زُخْرُفٍ اَوْ تَرْقٰى فِى السَّمَآءِ ؕ وَلَنْ نُؤْمِنَ لِرُقِيِّكَ حَتّٰى تُنَزِّلَ عَلَيْنَا كِتَابًا نَقْرَؤُهٗ ؕ قُلْ سُبْحَانَ رَبِّى هَلْ كُنْتُ اِلَّا بَشَرًا رَسُولًا ﴿﴾

Meali Şerifi

Celâlim hakkı için biz bu Kur'anda dillere dasitan olacak her ma'nâda türlü türlü ifadeler yaptık, yine nâsın ekserisi gâvurlukta ısrar ettiler 89 Ve biz dediler: sana ıhtimali yok inanmayız, tâ ki bizim için şu yerden bir menba' akıtasın 90 Yâhud senin için hurmalıklardan ve üzümlüklerden bir bağçe ola da aralarında şarıl şarıl çaylar akıtasın 91 Yâhud zu'mettiğin gibi üzerimize Semayı kıt'a kıt'a düşüresin, yâhud Allahı ve Melekleri kefil getiresin 92 Yâhud senin altından bir evin olsun, Yâhud Semaya çıkasın, ona çıktığına da aslâ inanmayız tâ ki üzerimize okuyacağımız bir mektub indiresin, de ki: sübhanallah ben ancak beşer bir Resulüm 93

Böyle bir Peygamberi gören o kâfirlerin iyman etmeyip de bu kadar ınad etmelerinin sebebi nedir?

Denecek olursa:

sh:»3208

﴿٩٤﴾ وَمَا مَنَعَ النَّاسَ اَنْ يُؤْمِنُوٓا اِذْ جَآءَهُمُ الْهُدٰٓى اِلَّآ اَنْ
قَالُوٓا اَبَعَثَ اللّٰهُ بَشَرًا رَسُولًا ﴿٩٥﴾ قُلْ لَوْ كَانَ فِى الْاَرْضِ
مَلٰٓئِكَةٌ يَمْشُونَ مُطْمَئِنّينَ لَنَزَّلْنَا عَلَيْهِمْ مِنَ السَّمَآءِ مَلَكًا رَسُولًا
﴿٩٦﴾ قُلْ كَفٰى بِاللّٰهِ شَهِيدًا بَيْنِى وَبَيْنَكُمْ ؕ اِنَّهُ كَانَ بِعِبَادِه
خَبِيرًا بَصِيرًا ﴿٩٧﴾ وَمَنْ يَهْدِ اللّٰهُ فَهُوَ الْمُهْتَدِ ۚ وَمَنْ يُضْلِلْ
فَلَنْ تَجِدَ لَهُمْ اَوْلِيَآءَ مِنْ دُونِهٖ ؕ وَنَحْشُرُهُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ عَلٰى
وُجُوهِهِمْ عُمْيًا وَبُكْمًا وَصُمًّا ؕ مَاْوٰيهُمْ جَهَنَّمُ ؕ كُلَّمَا خَبَتْ زِدْنَاهُمْ
سَعِيرًا ﴿٩٨﴾ ذٰلِكَ جَزَآؤُهُمْ بِاَنَّهُمْ كَفَرُوا بِاٰيَاتِنَا وَقَالُوٓا ءَاِذَا
كُنَّا عِظَامًا وَرُفَاتًا ءَاِنَّا لَمَبْعُوثُونَ خَلْقًا جَدِيدًا ﴿٩٩﴾ اَوَ لَمْ
يَرَوْا اَنَّ اللّٰهَ الَّذِى خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ قَادِرٌ عَلٰى اَنْ

يَخْلُقَ مِثْلَهُمْ وَجَعَلَ لَهُمْ اَجَلًا لَا رَيْبَ فِيهِ ۖ فَاَبَى الظَّالِمُونَ اِلَّا كُفُورًا ﴿

sh:»3209

﴿١٠٠﴾ قُلْ لَوْ اَنْتُمْ تَمْلِكُونَ خَزَآئِنَ رَحْمَةِ رَبِّىٓ اِذًا لَاَمْسَكْتُمْ خَشْيَةَ الْاِنْفَاقِ ۚ وَكَانَ الْاِنْسَانُ قَتُورًا ﴿

Meali Şerifi

Kendilerine doğru yolu gösteren hidayetci geldiğinde nâsın iyman etmelerine ancak şöyle demeleri mani' oldu: Allah bir beşeri mi Resul gönderdi? 94 Söyle onlara eğer, Arzda hep uslu uslu yürüyen Melâike olsa idi elbette onlara Semâdan Melek bir Resul gönderdik 95 De ki: Allah sizinle benim aramda şâhid yeter, her halde o, kullarına habîr basîr bulunuyor 96 Ve her kime Allah hidayet ederse o doğru yolu tutar, her kimi de dalâlette bırakırsa artık onlar için onun berisinden velîler bulamazsın ve biz onları Kıyamet

günü kör, dilsiz, sağır oldukları halde yüzleri üstü haşrederiz, varacakları yer Cehennem, her dindikçe onlara bir saîr artırırız 97 O onların cezalarıdır, çünkü onlar âyetlerimize küfrettiler de: ya biz bir yığın kemik olduğumuz ve ufalanıp tozduğumuz vakıt mı, biz mi cidden yeni bir hılkatle ba'solunacağız? Dediler 98 Gökleri ve Yeri yaratmış olan Allahın kendilerinin mislini yaratmağa kadir olduğunu görmedilerde mi? Kendileri için de bir ecel ta'yin etmiş onda hiç şüphe yok? Fakat zalimlerin gâvurluktan başkasına baktıkları yok 99 De ki: rabbımın rahmeti hazînelerine siz malik olsa idiniz o vakıt elden çıkarmak korkusuyla imsâk ederdiniz, insan bir de cimri olmuştur 100

Netekim

sh:»3210

﴿١٠١﴾ وَلَقَدْ اٰتَيْنَا مُوسٰى تِسْعَ اٰيَاتٍ بَيِّنَاتٍ فَسْئَلْ بَنِىٓ اِسْرَآئِيلَ اِذْ جَآءَهُمْ فَقَالَ لَهُ فِرْعَوْنُ اِنِّى لَاَظُنُّكَ يَا مُوسٰى مَسْحُورًا ﴿١٠٢﴾ قَالَ لَقَدْ عَلِمْتَ مَآ اَنْزَلَ هٰٓؤُلَآءِ اِلَّا رَبُّ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ بَصَآئِرَ وَاِنِّى لَاَظُنُّكَ يَا فِرْعَوْنُ مَثْبُورًا

﴿١٠٣﴾ فَـاَرَادَ اَنْ يَسْتَفِزَّهُمْ مِنَ الْاَرْضِ فَـاَغْرَقْنَـاهُ وَمَنْ مَعَهُ جَمِيعًا ﴿١٠٤﴾ وَقُلْنَـا مِنْ بَعْدِه لِبَنِىٓ اِسْرَآئِـلَ اسْكُنُوا الْاَرْضَ فَـاِذَا جَآءَ وَعْدُ الْاٰخِرَةِ جِئْنَـا بِكُمْ لَفِيفًا﴿﴾

Meali Şerifi

Celâlim hakkı için Musâya açık açık dokuz âyet verdik, sor Benî İsraîle, onlara geldiği vakıt Fir'avn ona dedi ki: her halde ben seni ya Musâ! Bir büyüye tutulmuş zannediyorum 101 Alimallah dedi: pek âlâ bilirsin ki bunları o Göklerin Yerin rabbı, sırf birer basîret olmak üzere indirdi, her halde ben de seni ya Fir'avn! Helâk olmuş zannediyorum 102 Derken onları Arzdan belinletmek istedi, biz de hem kendisine ve hem maıyyetindekileri hepsini birden garkediverdik 103 Arkasından da Benî İsraîle dedik ki: haydin Arzda sâkin olun, sonra Âhıret va'di geldiği vakıt hepinizi dürüp bükerek getireceğiz 104

104. ﴿فَـاِذَا جَآءَ وَعْدُ الْاٰخِرَةِ جِئْنَـا بِكُمْ لَفِيفًا﴿﴾ Âhıret va'di geldiği vakıt topunuzu dürüp bükerek

getireceğiz - Buradaki « وَعْدُ الْاٰخِرَةِ » sûrenin başında geçen « وَعْدُ الْكَرَّةَ الْاٰخِرَةِ » ya'ni ikinci gerekki fesadın va'desi ma'nâsına olmak melhuz ise de « وَاِنْ عُدْتُمْ عُدْنَا » mezmununa nâzır olarak « وَعْدَ الدَّارِ الْاٰخِرَةِ » ma'nâsına olmak tekrardan sâlim ve binaenaleyh daha zâhirdir. Ki Kıyamet demek olur..

Hasılı ya Muhammed!

﴿١٠٥﴾ وَبِالْحَقِّ اَنْزَلْنَاهُ وَبِالْحَقِّ نَزَلَ ؕ وَمَآ اَرْسَلْنَاكَ اِلَّا
مُبَشِّرًا وَنَذِيرًا ﴿١٠٦﴾ وَقُرْاٰنًا فَرَقْنَاهُ لِتَقْرَاَهُ عَلَى النَّاسِ عَلٰى
مُكْثٍ وَنَزَّلْنَاهُ تَنْزِيلًا ﴿١٠٧﴾ قُلْ اٰمِنُوا بِهٖٓ اَوْ لَا تُؤْمِنُوا ؕ اِنَّ
الَّذِيْنَ اُوْتُوا الْعِلْمَ مِنْ قَبْلِهٖٓ اِذَا يُتْلٰى عَلَيْهِمْ يَخِرُّوْنَ لِلْاَذْقَانِ
سُجَّدًا ﴿سجدة﴾ ﴿١٠٨﴾ وَيَقُوْلُوْنَ سُبْحَانَ رَبِّنَآ اِنْ كَانَ وَعْدُ
رَبِّنَا لَمَفْعُوْلًا ﴿١٠٩﴾ وَيَخِرُّوْنَ لِلْاَذْقَانِ يَبْكُوْنَ وَيَزِيْدُهُمْ
خُشُوْعًا ﴿١١٠﴾ قُلِ ادْعُوا اللّٰهَ اَوِ ادْعُوا الرَّحْمٰنَ ؕ اَيًّا

مَاتَدْعُوا فَلَهُ الْاَسْمَآءُ الْحُسْنٰىۚ وَلَا تَجْهَرْ بِصَلَاتِكَ وَلَا تُخَافِتْ بِهَا وَابْتَغِ بَيْنَ ذٰلِكَ سَبِيلًا ﴿١١١﴾ وَقُلِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِى لَمْ يَتَّخِذْ وَلَدًا وَلَمْ يَكُنْ لَهُ شَرِيكٌ فِى الْمُلْكِ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ وَلِىٌّ مِنَ الذُّلِّ وَكَبِّرْهُ تَكْبِيرًا ﴿

sh:»3212

Meali Şerifi

Bunu da bihakkın indirdik ve bihakkın indi ve seni ancak sevabımızın müjdecisi ve azâbımızın habercisi olarak gönderdik 105 Hem onu bir Kur'an olmak üzere âyet âyet ayırdık ki nâsa dura dura okuyasın hem de tenzil suretiyle ceste ceste indirdik 106 De ki "ister inanın ona ister inanmayın, çünkü bundan evvel ılim verilmiş olanlar kendilerine tilâvet olununca çeneleri üstü secdelere kapanıyorlar 107 Ve diyorlar ki tesbih rabbımıza "hakıkat rabbımızın va'di kat'ıyyen fı'le çıkarılmış bulunuyor 108 Ve ağlıyarak çeneleri üstü kapanıyorlar, o onların huşûunu da artırıyor 109 De ki Allah diyin rahman diyin hangisini deseniz hep onundur o en güzel isimler; bununla beraber salâhatında pek bağırma, pek de gizleme ikisinin arası bir yol

tut 110 Ve şöyle de: hamd o Allah ki hiç bir veled edinmedi, ona milkte bir şerik de olmadı, ona zülden bir

veliy de olmadı, onu tekbir ile büyükle de büyükle 111

105. ﴿وَبِالْحَقِّ اَنْزَلْنَاهُ وَبِالْحَقِّ نَزَلَ﴾ Onu - Kur'anı - hakk ile indirdik ve

hakkıle indi - ya'ni bozulmadan indirdiğimiz gibi bihakkın indi, nazmı da hak ma'nâsı da hak, inişi de hak

indiği de haktır. Hikmeti hakk ile hakikaten hak Peygambere inmiştir. Onun haber verdikleri muhakkak

olacaktır. ﴿وَمَآ اَرْسَلْنَاكَ اِلَّا مُبَشِّرًا وَنَذِيرًا﴾ Ve seni ancak bir mübeşşir ve nezîr

olarak gönderdik - iyman ve itaat edenlere sevabı ve kâfirlere, asıylere ıkabı haber vereceksin, yoksa

herkesin istediğini yapacak, anud kâfirlere zorla iyman verib kurtaracak değilsin. Binaenaleyh sen tebşir ve

inzar vazifeni yap, sonundan korkma, fakat o tebşir ve inzar bir def'ada bitecek değil, ta'kıb olunmak

lâzımdır.

106. ﴿وَقُرْاٰنًا﴾ Hem bir Kur'an olarak ki

﴿فَرَقْنَاهُ لِتَقْرَاَهُ عَلَى النَّاسِ عَلٰى مُكْثٍ﴾ ağır ağır, vakıt vakıt nâsa kıraet

edesin için biz onu ayırd

sh:»3213

ettik - kısım kısım yaptık ﴿وَنَزَّلْنَاهُ تَنْزِيلًا﴾ ve tenzîlen indirdik - ya'ni hepsini birden değil, usulden furua doğru nâsın her türlü mesalih ve ihtiyacatına ve ahvalin muktezayatına mutabık olmak üzere tedricen indirdik. Onun için Kur'andan bir hizib veya bir aşır ve hattâ ba'zan bir âyet müstekıl bir kitab gibi başlı başına tebşir ve inzarı muhtevi bir derstir.

Alusî tefsirinde der ki «beyhekî şa'binde Ömer radıyallahü anhten şöyle dediğini tahric etmiştir:» Kur'anı beşer âyet beşer âyet teallüm ediniz. Zira Cibril aleyhisselâm onu beşer beşer indirirdi». İbni asakir de Ebû Nadre tarikından tahric etmiştir ki «Ebû Saidi hudrî bize Kur'anı sabah beş akşam beş âyet ta'lim eder ve Cibrîl aleyhisselâm beşer âyet beşer âyet indirdi diye haber verir idi» demiştir. Maamafih beşten daha fazla ve daha az olarak nüzulünün vaki' olduğu da sahihan sâbit bulunduğundan murad, ekseriyya demektir».

اهـ.

107. «SECDE AYETİ» ﴿قُلْ﴾ De ki - ey bu Kur'ana inanmıyan cahiller!

﴿اٰمِنُوا بِهٖٓ اَوْ لَا تُؤْمِنُوا﴾ siz buna ister inanın ister inanmayın - ya'ni Kur'anın

hakkıyyetine ve kemaline karşı sizin gibilerin inanıp inanmamasının hiç ehemmiyyeti yoktur inanmanız

onun kemalini artırmaz, inanmamanız da ona nekısa vermez, iyman edersiniz faidesi kendinize,

etmezseniz zararı yine kendinize, artık siz düşünün

﴿اِنَّ الَّذِينَ اُوتُوا الْعِلْمَ مِنْ قَبْلِهٖٓ﴾ şu muhakkak ki bundan evvel ılim verilmiş

olan zevat Kur'an nâzil olmazdan evvel kütübi salifeyi tedkık etmiş olup da vahyin, kitabın, din ve şeriatin

ne olduğunu anlamış, delâili nübüvvete vakıf olmuş değerli âlimler ﴿اِذَا يُتْلٰى عَلَيْهِمْ﴾

kendilerine Kur'an tilâvet olununca ﴿يَخِرُّونَ لِلْاَذْقَانِ سُجَّدًاۙ﴾

sh:»3214

çeneleri üstü düşerek secdelere kapanıyorlar 108.

﴿وَيَقُولُونَ سُبْحَانَ رَبِّنَآ اِنْ كَانَ وَعْدُ رَبِّنَا لَمَفْعُولًا﴾ da tesbih

rabbımıza, ne büyük şa'n rabbımızın va'di hakıkaten fıle çıktı diyorlar. - Ya'ni evvelki kitablarda va'dettiği o

Peygamber geldi, haber verdikleri hep olacaktır diye tesbih ve şükrediyorlar 109.

﴿وَيَخِرُّونَ لِلْاَذْقَانِ يَبْكُونَ﴾ ve ağlıyarak çeneleri üstü kapanıyorlar

﴿وَيَزِيدُهُمْ خُشُوعًا﴾ ve o - Kur'an okundukça -onların huşu'larına artırıyor - bunun bir nazîri

de «

وَاِذَا سَمِعُوا مَآ اُنْزِلَ اِلَى الرَّسُولِ تَرٰٓى اَعْيُنَهُمْ تَفِيضُ مِنَ الدَّمْعِ مِمَّا عَرَفُوا مِنَ الْحَقِّ يَقُولُونَ رَبَّنَآ اٰمَنَّا » ilh... idi.

110. ﴿قُلِ ادْعُوا اللّٰهَ اَوِ ادْعُوا الرَّحْمٰنَ﴾ De ki Allah diye duâ ediniz veya rahman diye duâ ediniz ﴿اَيًّا مَاتَدْعُوا﴾ hangi isme çağırsanız - güzeldir. Çünkü ﴿فَلَهُ الْاَسْمَآءُ الْحُسْنٰى﴾ o en güzel isimler hep onundur. - O zatı ehadindir. Resulüllah sallallahü aleyhi vesellem bir gün Mekkede « ya Allah ya rahman » diye duâ ederken müşrikler işitmişler «Muhammed bir ilâhe da'vet ediyordu, halbuki kendisi iki ilâhe duâ ediyor» demişler, cevaben bu emri ilâhî nâzil olmuştur. Ya'ni Allah tealânın bir çok isimleri vardır ki en güzel isimlerdir. En yüksek cemal ve celâl ve ikram ifade eden esmai husnâ hep onundur. Bunların her hangisiyle olursa olsun duâ caizdir. Çünkü ismin teaddüdünden müsemmanın teaddüdü lâzım gelmez. Bütün esmai husnâ ile duâ, lâşerîkeleh olan o zatı ehade duadır.

﴿وَلَا تَجْهَرْ بِصَلَاتِكَ﴾ Hem salâtında büsbütün cehir de etme - namazda kıraet veya duâ ederken bağırma, gösteriş, saygısızlık şâibesi olmasın ﴿وَلَا تُخَافِتْ بِهَا﴾ büsbütün

muhafete de yapma - ya'ni kendin

sh:»3215

işitmiyecek kadar da gizleme, masivadan korkuyormuş gibi olmasın

﴿وَابْتَغِ بَيْنَ ذٰلِكَ سَبِيلًا﴾ bunun arasında bir yol tut 111. ﴿وَقُلِ﴾ ve de ki ﴿الْحَمْدُ لِلّٰهِ﴾ hamd, Allaha -her türlü ta'zîmat ile şükür, Allaha ﴿الَّذِى﴾ O Allah ki ﴿لَمْ يَتَّخِذْ وَلَدًا﴾ veled ittiaz etmedi - doğurmaktan münezzeh olduğu gibi evlâdlık da edinmedi. Binaenaleyh edindi diyenler onun şanına bilmediler. Yalan söylediler ﴿وَلَمْ يَكُنْ لَهُ شَرِيكٌ فِى الْمُلْكِ﴾ ona mülkte şerîk yok - iki veya üç diyenler, başkalarını karıştıranlar iftira ettiler ﴿وَلَمْ يَكُنْ لَهُ وَلِىٌّ مِنَ الذُّلِّ﴾ onun için zülden veliy de yok - ya'ni züllüden neş'et eden, zilletten kurunmak, ızzet bulmak için muavenetine muhtac olunan veliyden, yâr-ü yaverden, dosttan müttefıkten de münezzehtir. Fadl-ü rahmetiyle sevdiği, velâyet verdiği, veliyyullah denebilecek sadık kulları olmaz değil ise de her hangi bir ihtiyacdan dolayı dost edindiği hiç bir veliy de yoktur. Zilletten münezzeh bizatihi azîz ve kaviydir. « ﴿فَلِلّٰهِ الْعِزَّةُ جَمِيعًا﴾ » ﴿وَكَبِّرْهُ تَكْبِيرًا﴾ ve onu tekbir ile büyükle de büyükle - zatında da büyükle, sıfatında da

büyükle, de büyükle - zatında da büyükle, sıfatında da büyükle, ef'alinde de büyükle, esmasında da büyükle «

اَللّٰهُ اَكْبَرُ اَللّٰهُ اَكْبَرُ لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ وَاللّٰهُ اَكْبَرُ اَللّٰهُ اَكْبَرُ وَلِلّٰهِ الْحَمْدُ».

Rivayet olunur ki Abdulmuttalib evlâdından söylemeğe başlıyan her oğlan çocuğuna Resuli ekrem işbu « وَقُلِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ » âyetini belletirdi ve buna « آية العز » namına vermişti. Tesbih ve isra ile başlıyan bu sûrenin bu « آية العز » de hamd-ü tekbir emirleriyle hıtamı ne kadar güzel ne kadar beliğdir. Bu hamd-ü tekbir emrinin « اِنَّ فَضْلَهُ كَانَ عَلَيْكَ كَبِيرًا » ni'metine şüphesiz bir terettübi mahsusu vardır.

İmam Ahmed ibni Hanbel, Tirmizî, Neseî ve gayrıları Hazreti Aişeden rivayet etmişlerdir ki Resuli Ekrem sallahlahü

aleyhi vesellem, bu sûre ile Sûrei Zümeri her gece okurdu. Sahîhı Buharîde İbni Mes'udden rivayet olunduğu üzere Resuli Ekrem bu sûre ile bunu ta'kıb eden Kehif, Meryem, Taha, Enbiya sûreleri hakkında buyurmuştur ki « هُنَّ مِنَ الْعِتَاقِ الْاَوَّلِ وَهُنَّ مِنْ تَلَادِى » bunlar ilk nefaistendir, ya'ni Mekkede nâzil olanlardandır ve bunlar benim serveti kadimemdendir, ya'ni şan ve makamı Muhammediye alâkai mahsusası olan mahfuzatı kadîmemden, havas ve evradımdandır. İşte « عَسٰٓى اَنْ يَبْعَثَكَ رَبُّكَ مَقَامًا مَحْمُودًا » tebşirini veren Sûrei İsradan « وَمَآ اَرْسَلْنَاكَ اِلَّا رَحْمَةً لِلْعَالَمِينَ » tebciline müntehi olan Sûrei Enbiyaya kadar bu beş sûrenin tertibi de bu esas üzeredir. Bakınız hamd-ü tekbir emrile hıtam bulan Sûrei İsrayi müteakıb Sûrei «Kehf» in hamd ile başlaması ne ahenkdârdır.